

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

**Způsobilost k právním úkonům –
komparace právní úpravy
v České republice a v Německu**

Diplomová práce

Markéta Kalivodová

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Praha, březen 2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne.....

Podpis

OBSAH:

1	Pojem způsobilosti k právním úkonům	6
1.1	Vymezení pojmu	6
1.2	Odlišení od jiných způsobilostí	7
2	Historický vývoj: římské právo	11
3	Česká republika	14
3.1	Historický vývoj	14
3.1.1	Zemské právo	14
3.1.2	Obecný zákoník občanský	14
3.1.3	Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.	16
3.2	Současná úprava	16
3.2.1	Obecně	16
3.2.2	Působnost úpravy	16
3.2.3	Nabytí zletilosti	18
3.2.4	Uzavření manželství	18
3.2.5	Částečná způsobilost k právním úkonům	19
3.2.6	Následky nezpůsobilosti k právním úkonům	21
3.2.7	Nabývání majetku	22
3.3	Návrh nového občanského zákoníku	24
4	Německo	28
4.1	Historický vývoj	28
4.2	Obecně	31
4.3	Rozsah působnosti § 104 a násl. BGB	32
4.4	Nezpůsobilost k právním úkonům - Geschäftsunfähigkeit	34
4.4.1	Důkazní břemeno	35
4.4.2	Následky nezpůsobilosti k právním úkonům	35
4.5	Omezená způsobilost k právním úkonům – Beschränkte Geschäftsfähigkeit	38
4.5.1	Právní úkony nevyžadující souhlas – Einwilligungsfreie Rechtsgeschäfte	39
4.5.2	Neutrální právní úkony – Neutrale Rechtsgeschäfte	41
4.5.3	Právní úkony vyžadující souhlas – Einwilligungsbefähigte Rechtsgeschäfte	41
4.5.4	Jednostranné právní úkony	45
4.6	Částečná způsobilost k právním úkonům – Partielle Geschäftsfähigkeit ...	45
4.6.1	Samostatné provozování výdělečné činnosti - Selbständiger Betrieb eines Erwerbsgeschäfts (§ 112 BGB)	46

4.6.2	Služební nebo pracovní poměr - Dienst- oder Arbeitsverhältnis (§ 113 BGB)	46
4.7	Omezené ručení mladistvých	47
5	Exkurs: právní úprava v jiných evropských státech	48
5.1	Francie	48
5.2	Anglie	50
5.3	Švýcarsko	52
6	Závěr	54
7	Resümee auf Deutsch	56
	Seznam zkratek	57
	Seznam použité literatury	57

Úvod

Tématem této diplomové práce je komparace právní úpravy způsobilosti k právním úkonům fyzických osob v České republice a Německu. Z důvodu obsáhlosti tohoto tématu se zaměřuji pouze na oblast týkající se nezletilých a tematika zbavení a omezení způsobilosti k právním úkonům je ponechána stranou. Jde o problematiku velice aktuální, jelikož dennodenně dochází k uskutečňování právních úkonů nezletilci a k řešení otázky jejich platnosti. Vzhledem k tomu, že se v současné době pracuje na návrhu nového občanského zákoníku, je taktéž úvaha nad právní úpravou tohoto institutu obsaženou v právu jiných států namístě.

Pro poukázání na různorodost, ale i shodné prvky právních úprav této problematiky v jiných evropských zemích, doplňuji komparaci české a německé úpravy obecným nastíněním úpravy práva způsobilosti k právním úkonům ve Francii, Švýcarsku a v anglosaském právu Anglie.

Obsah následujícího textu vychází z právního stavu k březnu 2009.

1 Pojem způsobilosti k právním úkonům

1.1 Vymezení pojmu

Současná zákonná úprava v českém občanském zákoníku, stejně tak i v německém BGB, neobsahuje definici pojmu způsobilosti k právním úkonům. Český občanský zákoník používá pojem „způsobilost k právním úkonům“, německý BGB „Geschäftsfähigkeit“. Obsah těchto pojmů se však dá lehce odvodit z jejich zákonné úpravy jakožto způsobilost člověka vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti. Jedná se tu tedy o specifickou vlastnost konkrétní osoby, činící právní úkon, se skrze tuto způsobilost zavazovat nebo nabývat pro sebe práva. Způsobilost mít práva a povinnosti (§ 7 OZ, § 1 BGB) a způsobilost těchto práv nabývat a brát na sebe povinnosti (zavazovat se) vlastními úkony (§ 8 a 9 OZ, § 104-115 BGB) bývají někdy souhrnně zařazovány pod pojem právní způsobilost. Pod tento pojem s nimi bývá někdy zahrnována i deliktní způsobilost.¹

Plná způsobilost k právním úkonům chybí těm osobám, které potřebují k platnosti právního úkonu účast či spolupůsobení jiné osoby. Jedná se především o děti a osoby trpící duševní nemocí nebo poruchou fakticky vylučující jejich psychickou způsobilost činit právní úkony. Při tvorbě zákonné úpravy způsobilosti k právním úkonům nezletilých a osob trpících duševní nemocí se zákonodárce střetává s konfliktem nutnosti ochrany osob, které z důvodu svého vývojového stádia nebo mentální nevyzrálosti nemohou být postaveny na roveň ostatním účastníkům právních vztahů, a nutností ochrany zájmů a dobré víry druhé strany. Toto napětí mezi požadavkem bezpečnosti právního styku a nutností ochrany nezletilého účastníka právních vztahů představovalo jeden z nejproblematictějších bodů ve vývoji evropské úpravy způsobilosti k právním úkonům.²

Aby měl projev vůle právně závazné a před soudem vymahatelné následky, musí dbát právní řád o to, aby tyto následky byly přičítány pouze těm osobám, které dokážou rozpoznat následky svého jednání a své jednání ovládnout. Tam, kde

¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 98

² Schmoeckel, M., Rückert, J., Zimmermann, R. Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, Band I. Tübingen : Mohr Siebeck 2003, s. 367

existence jedné z těchto složek psychické způsobilosti není dána, chybí i způsobilost k právním úkonům. Institut způsobilosti k právním úkonům má tímto zajistit ochranu osob k právním úkonům zcela nebo částečně nezpůsobilých před možnými těžkými následky jejich jednání v právních vztazích.³

1.2 Odlišení od jiných způsobilostí

Způsobilost k právním úkonům je nutno odlišovat od jiných způsobilostí fyzických osob upravených právem, především nesmí být zaměněn se způsobilostí k právům a povinnostem. Tato způsobilost je vlastní každé fyzické osobě. „Způsobilost mít práva přiznává čl. 5 Listiny základních práv a svobod jako základní právo každému. Důsledkem toho je, že způsobilost k právům náleží každému, bez zřetele na pohlaví, rasu, barvu pleti, původ, smýšlení, majetkové poměry nebo jiné postavení (čl. 3 LZPS) a jako taková je nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná (čl. 1 LZPS).“⁴

Způsobilost člověka k právům a povinnostem znamená způsobilost být nositelem práv a povinností neboli být subjektem práva. Tato způsobilost vzniká narozením a končí smrtí. Přiznáním právní způsobilosti počatému dítěti pod podmínkou, že se narodí živé (tzv. podmíněná právní subjektivita), získává nasciturus četná práva v oblasti dědického práva, při darování, právu na náhradu škody, při rozvodu manželství apod.⁵

Od způsobilosti k právním úkonům je také třeba odlišovat deliktní způsobilost, někdy také nesprávně nazývanou způsobilost k protiprávním úkonům.⁶ Otázka, zda může být někdo uznán odpovědným za škodu způsobenou nedovoleným jednáním, nezávisí na způsobilosti k právním úkonům dané osoby, nýbrž na deliktní způsobilosti. Ve vztahu k nezletilým je deliktní způsobilost upravena v § 422 OZ.

Český občanský zákoník vychází se stanoviska, že nezletilého nelze činit odpovědným za škodu, pokud není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho

³ Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 447

⁴ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 95

⁵ Tamtéž; Srov. § 7 odst. 1, 2. věta, § 1923 odst. 2 BGB, § 844 odst. 2, 2. věta BGB atd.

⁶ Tamtéž, s. 98

následky. Současná úprava na rozdíl od úpravy obsažené v zák. č. 141/1950 Sb. nevychází z žádné věkové hranice, od kdy je nezletilý odpovědným za způsobenou škodu. „*Je třeba v konkrétním případě uvážit, zda nezletilý byl schopen své jednání ovládnout a posoudit jeho následky. Toto pojetí odpovědnosti nezletilého za způsobenou škodu je v souladu s pojetím způsobilosti nezletilého k právním úkonům, které rovněž odstranilo věkové hranice.*“⁷ Předpokladem odpovědnosti za škodu u nezletilců je tedy určitá rozumová schopnost spočívající v rozpoznání protiprávnosti jednání a schopnost vůle své jednání ovládat. Oba tyto předpoklady musí být splněny současně a plně. Pokud lze nezletilého takto v konkrétním případě uznat odpovědným za způsobenou škodu, odpovídá s ním společně a nerozdílně osoba, která je povinna vykonávat nad ním dohled. Osobami povinnými k výkonu dohledu nad nezletilci jsou rodiče (§ 31 odst. 2 ZOR), osvojitelé (§ 63 odst. 1 ZOR), budoucí osvojitelé (§ 69 ZOR), osoba, jíž bylo dítě svěřeno do výchovy (§ 45 odst. 1 a 2 ZOR), poručník (§ 78 ZOR), pěstouni (zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí), popř. ústav, do jehož péče bylo dítě svěřeno. Povinnost vykonávat přechodný dohled mají ovšem taktéž jesle, mateřské školky, školy, internáty, organizace mládeže atd.⁸ Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu plně ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Ten, kdo má povinnost k výkonu dohledu nad nezletilým, může se zprostit odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal.

Německá úprava deliktní způsobilosti obsažená v § 827 a násl. BGB rozlišuje, podobně jako úprava způsobilosti k právním úkonům, tři stupně deliktní způsobilosti. Do dovršení 7. roku věku osoba za škodu neodpovídá (*deliktsunfähig*), osoby starší 7 let a mladší 18 let jsou za škodu omezeně odpovědné (*beschränkt deliktsfähig*). Tyto jsou za jimi způsobenou škodu odpovědné, pokud byly při jednání způsobujícím škodu schopny rozumově posoudit svoji odpovědnost (§ 828 odst. 3 BGB: „*wenn sie die zur Erkenntnis der Verantwortlichkeit erforderliche Einsicht hatten*“). Výjimku z této obecné zásady představuje § 828 odst. 2 BGB. Podle něj jsou jinak omezeně odpovědné osoby až do dovršení 10. roku věku za jimi způsobenou škodu

⁷ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 1088

⁸ Tamtéž

neodpovědné, pokud byla škoda způsobena nehodou v rámci silniční nebo železniční dopravy a nebyla způsobena úmyslně. Plně odpovědnými (*deliktsfähig*) jsou všechny ostatní osoby.⁹

Pro oblast procesního práva odpovídá právní způsobilosti způsobilost být účastníkem řízení neboli procesní subjektivita a způsobilosti k právním úkonům procesní způsobilost. Zatímco procesní subjektivita znamená způsobilost být nositelem procesních práv a povinností (§ 19 OSŘ přiznává způsobilost každému, kdo má způsobilost mít právům a povinnostem neboli hmotněprávní subjektivitu), jedná se v případě procesní způsobilosti o způsobilost vykonávat samostatně procesní úkony, tedy jednat samostatně před soudem. § 20 OSŘ ji přiznává každému v rozsahu, v jakém má způsobilost k právním úkonům. Procení právo tedy v obou případech odkazuje na hmotněprávní úpravu obsaženou v občanském zákoníku. Stejnou koncepci obsahuje i německý ZPO v § 50 a 52. Toto pravidlo se však z důvodu potřeby zvýšené ochrany nezletilých neuplatňuje v českém právu bezvýhradně. Soud může v případech, kdy to vyžadují okolnosti projednávaného případu, rozhodnout, že nezletilý musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem, i když se jedná o záležitost, v níž by byl jinak schopen jednat samostatně.¹⁰

Ustanovení upravující způsobilost k právním úkonům doplňují a modifikují předpisy týkající se způsobilosti k uzavření sňatku – *Ehefähigkeit* (§ 13 odst. 1 ZOR, § 1303 a násl. BGB) a způsobilosti k pořízení závěti – *Testierfähigkeit* (§ 476d odst. 2 OZ, § 2229 a násl. BGB).

Jedním z požadavků českého práva pro možnost uzavření manželství je zletilost. Výjimečně lze povolit uzavření manželství osobě mladší 18 a starší 16 let (srov. § 194 OSŘ). Obdobně by se postupovalo i v situaci, kdyby byly nedostatkem věku stíženi oba snoubenci. Nezletilý mladší 16 let je však absolutně nezpůsobilý k uzavření manželství, jedná se o tzv. absolutní záповěď manželství. Německý BGB v § 1303 stanoví, že do manželství by nemělo být vstupováno před dosažením

⁹ Brox, H., Walker, W. Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage. Köln, München: Carl Heymanns Verlag GmbH, 2007, s. 148

¹⁰ Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. Právní rozhledy, 2/1997, s. 53

plnoletosti („*Eine Ehe soll nicht vor Eintritt der Volljährigkeit eingegangen werden*“), nicméně rodinný soud může na žádost udělit osvobození od tohoto požadavku za podmínky, že žadatel dovršil 16. rok věku a jeho budoucí manžel/ka je plnoletý/á. Požadavek zletilosti druhého partnera je odůvodněn skutečností, že německé právo nespojuje uzavření manželství s nabytím způsobilosti k právním úkonům, a z toho vyplývající potřebou, aby alespoň jeden z manželů byl plně způsobilý k právním úkonům. Pokud zákonný zástupce nezletilého nesouhlasí s jeho návrhem u soudu, smí ho soud zprostit této podmínky jen pokud jeho nesouhlas není založen na závažných důvodech (§ 1303 odst. 3 BGB: „...*wenn der Widerspruch nicht auf triftigen Gründen beruht*“). Nezletilý, který byl osvobozen od požadavku věku k uzavření manželství, nepotřebuje již k uzavření sňatku souhlas zákonného zástupce. Ačkoli je v ostatních věcech ještě omezeně způsobilý k právním úkonům, je v onom konkrétním případě způsobilým k uzavření sňatku (*ehemündig*).¹¹

Ve většině případů je důvodem k podání návrhu těhotenství snoubenky. „*Zákon o rodině sám blíže neurčuje, které důvody lze považovat za tak závažné, že mohou odůvodnit výjimečné rozhodnutí, jakým je povolení uzavřít manželství nezletilci staršímu 16 let... Snoubenci musí svou tělesnou a duševní vyspělostí, svým dosavadním životem, povahovými vlastnostmi a poměrem k práci dávat záruku, že jejich manželství bude plnit své společenské poslání. Soudy proto chybuji, pokud každý případ neposuzují ze všech uvedených hledisek a pokud někdy těhotenství snoubenky samo o sobě považují za důležitý důvod k uzavření manželství ve smyslu ustanovení § 13 odst. 1 zák. o rod.*“ (R 36/76). Ani německá právní teorie¹², ani praxe nepovažují samo těhotenství snoubenky za okolnost, která by osvobozovala od minimální věkové hranice stanovené pro možný vstup do manželství. Tento přístup je odůvodňován například tím, že postavení manželských a nemanželských dětí je rovnocenné.

Způsobilost pořídit závěť obecně splývá se způsobilostí k právním úkonům. Výjimku představuje ustanovení § 476d odst. 2 OZ, které spojuje způsobilost pořídit

¹¹ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 4 Familienrecht. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2000, s. 238

¹² Např. Soergel/Heintzmann § 1 EheG Rn 8, MünchKomm/Miller-Gindullis § 1 EheG Rn 11

závěť s dovršením 15. roku věku, to však pouze formou notářského zápisu. Vzhledem k tomu, že se při pořizování závěti jedná o právní úkon ryze osobní povahy, je nutno dovodit, že osoba nezpůsobilá k pořizení závěti nemůže být při tomto právním úkonu ani nikým zastoupena.¹³

Německá právní úprava opravňuje nezletilého k pořizení závěti současně s dovršením 16. roku věku. Stává se tak plně způsobilým k pořizení závěti a nepotřebuje k tomu již souhlas zákonných zástupců, který by jinak potřeboval, protože se nejedná o právní úkon tzv. *lediglich rechtlich vorleilhaft* (viz dále). Zásada výlučně osobního pořizení testamentu je v německém BGB na rozdíl od OZ vyjádřena výslovně, a to v ustanovení § 2064 BGB.

Předpisy upravující způsobilost k právním úkonům mají kogentní charakter. Možnost odchýlení se od této úpravy by nebyla slučitelná s účelem práva. Osoba nezpůsobilá či ne plně způsobilá k právním úkonům se proto nemůže platně vzdát toho, aby se na ni vztahovaly předpisy týkající se způsobilosti k právním úkonům. Stejně tak se i osoba způsobilá k právním úkonům nemůže platně vzdát své způsobilosti k právním úkonům, a to ani ad hoc.¹⁴ Tato zásada není výslovně obsažena v českém, ani německém zákoníku, vyplývá však z účelu obou právních úprav.¹⁵

2 Historický vývoj: římské právo

V římském právu docházelo k omezování způsobilosti k právním úkonům především na základě dvou skutečností, kterými byly pohlaví a věk. Způsobilost k právnímu jednání mohla být někdy podmíněna i zdravotním stavem, případně tělesnými vadami jednotlivce. Nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím způsobilost člověka k právnímu jednání byl od nejstarších dob věk. „*Základem způsobilosti k právnímu jednání je vůle člověka, projevená odpovídajícím (adekvátním) skutkem (činem), ať slovem či tělesným úkonem. Je-li tedy nutno každé jednání posuzovat*

¹³ Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník – Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha, 2008, s.1236

¹⁴ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 169

¹⁵ Výslovně tento zákaz dispozice se statusem způsobilosti k právním úkonům obsahuje např. Švýcarský občanský zákoník v čl. 27 odst. 1 SchwZGB

*z hlediska vůle, která se v pozitivním či negativním jednání projevuje, je bez dalšího jasné, že prodlení času představuje faktor, podstatným způsobem na utváření vůle působící, protože vůli nakonec determinizují životní zkušenosti a životní názory, zobecňováním vlastní i cizí empirie získané. Aby člověk uzrál a jeho projevy mohly být chápány jako opravdové projevy vůle, která je si vědoma možných důsledků jednání, potřebuje čas.“*¹⁶ Intelektuální vyspělost, jako určující kritérium pro způsobilost k právnímu jednání, byla v římském právu vyjádřena prostřednictvím těchto věkových hranic:

První skupinu zvanou „*infantes*“ tvořily děti do 7 let. *Infantes* byly zcela nezpůsobilé k jednání s právními důsledky – nemohly jednat právně, ani protiprávně. Veškerá právní jednání za ně podstupoval buď otec, nebo u dítěte bez otce poručník. Hranice 7 let byla v římském právu zavedena až v době císařské, předtím se vycházelo z neschopnosti dětí mluvit, respektive vyjadřovat se prostřednictvím předepsaných formulí (*qui fari non possunt*). V době císařské se také objevily první výjimky z absolutní nezpůsobilosti k jednání. Jednalo se například o možnost nabytí držby k darované věci a tím i vlastnického práva k ní, připouštělo se i uzavření jednoduchých smluv, při kterých dítěti nemůže vzniknout újma.

Skupinu mezi dospělostí a dětstvím tvořili „*impuberes infantia maiores*“ (nedospělci starší než děti). Dospělosti se dosahovalo fyzickou zralostí, která byla u mužů odvislá od schopnosti plodit děti a zjišťovala se tělesným ohledáním. Jejím projevem navenek byl rituál, při kterém muž obdržel mužský šat (*toga virilis*). K tomuto aktu docházelo zpravidla mezi 14. a 16. rokem věku, ale postupně se stále více prosazovala potřeba stanovení pevné věkové hranice. Tuto hranici propagovala především škola Prokuliánů, zatímco tradiční koncepci tělesné zralosti zastávali Sabiáni. V době císařů byla stanovena tato hranice na 14 let pro muže a 12 let pro ženy. U žen představovala hranice 12 let též nabytí způsobilosti k sňatku. Nedospělec mezi 7. a 14., resp. 12. rokem věku měl omezenou způsobilost k právnímu jednání. Samostatně mohl činit pouze jednání nabývací (např. přijetí daru). Pokud důsledkem určitého právního jednání mělo být zmenšení nebo zatížení majetku nedospělce,

¹⁶ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M. Římské právo. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 75-76

vyžadovalo toto právní jednání součinnost otce či poručníka – tutora.¹⁷ Impuberes infantia maiores nebyli tak samostatně způsobilí se zavazovat, ze svého majetku něco zcizovat, pořídit poslední vůli, uzavřít manželství atd.¹⁸

Další rozhodující stupeň na stupnici způsobilosti k právnímu jednání představoval 25. rok věku. Tuto věkovou hranici zavedl začátkem 2. století př. n. l. Plaetoriův zákon (*lex Plaetoria*)¹⁹ a jejím dovršením se dosahovala plná způsobilost k právnímu jednání i deliktů způsobilost. Tato věková hranice chránila nezletilce (*minor viginti quinque annis*) před právním jednáním, kterým by byl zkracován na právech. Lex Plaetoria stavěl nezletilce pod zvláštní ochranu tím, že poskytoval možnost žaloby „*actio legis Plaetoriae*“ proti osobám, které podvedou nezletilce. Pokud nezletilec pro svoji nezkušenost či z lehkovážnosti uskutečnil právní jednání, které ho poškozovalo, mohl se obrátit na praetora a požádat o navrácení v původní stav (*restitutio in integrum*). Na žádost nezletilého ustanovil praetor nezletilci opatrovníka (*curator*), zpočátku jen pro jednotlivá právní jednání, od doby císaře Marka Aurelia (2. polovina 2. stol.) pak pro veškerá právní jednání. Pokud jednal nezletilý bez souhlasu kurátora, bylo jeho právní jednání sice platné, ale praetor ho chránil před negativními účinky prostřednictvím institutu „*restitutio in integrum*“ a „*actio legis Plaetoriae*“. Pro některá zvlášť důležitá jednání byla spolupráce s kurátorem dokonce povinná.²⁰

Roku 321 zavádí Konstantin v římském právu nový institut „*venia aetatis*“ – tzv. prominutí let. Udílet je mohl císař na návrh mužů starších 20 let a žen starších 18 let. Ti se tak stávali zletilými a mohli uskutečňovat právní jednání bez souhlasu třetích osob. Výjimku představovalo pouze zastavení nebo zcizení majetku, k němuž byl potřeba souhlas až do dosažení skutečné zletilosti. Podmínkou k udělení *venia aetatis* bylo prokázání „*honestas morum*“ a „*probita animi*“, tedy mravní a mentální zralosti.²¹

¹⁷ Jörs, Kukul, Wenger. *Römisches recht*. 3. Auflage. Berlin: Springer 1949, s. 87

¹⁸ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck: 1995, s. 76

¹⁹ Dodnes trvají spory o autorovi tohoto zákona, některá literatura uvádí tento zákon pod názvem „*lex Laetoria*“ - k tomu více autoři F. Musumeci, H. Ankum

²⁰ Kaser, M. *Römisches Privatrecht*. 14. Auflage. München: C.H. Beck, 1986, s. 75-76;

Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 77

²¹ Schmoeckel, M., Rückert, J., Zimmermann, R. *Historisch-kritischer Kommentar zum BGB*, Band I. Tübingen: Mohr Siebeck 2003, s. 375

3 Česká republika

3.1 Historický vývoj

3.1.1 Zemské právo

Ve starších dobách, kdy ještě lidé neznali většinou přesně svůj věk, se pro určení zletilosti a s ní v jedno spadající způsobilosti k právním úkonům vycházelo z vnějších fyzických znaků. Zemská práva přesně vymezovala proceduru tzv. ohledání let. Později docházelo k dosažení zletilosti dovršením určitého věku. Zemské zřízení z roku 1549 určovalo jednotnou hranici zletilosti 20 let pro šlechtice, 18 let pro měšťana a 15 let pro dívky. Dívky mohly dosáhnout zletilosti také provdáním. Nabízel se též institut propůjčení let, které však bylo dočasné a vázalo se vždy k určitému účelu.²²

3.1.2 Obecný zákoník občanský

S platností od 1. 1. 1812 až do roku 1950 platil na našem území obecný zákoník občanský (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB). Problematika způsobilosti k právním úkonům nezletilých byla upravena v rámci § 21 o. z. o. následovně: „*Ti, již pro nedostatek let, pro duševní vadu anebo pro jiné poměry nejsou způsobilí, aby si obstarávali náležitě své věci sami, jsou pod zvláštní ochranou zákonnou. Sem patří: děti, které ještě nedokonalý sedmý rok, nedospělí, kteří nedokonalí ještě rok čtrnáctý, nezletilí, kteří nedokonalí dvacátý čtvrtý rok svého života; ...*“ Postavením těchto kategorií osob pod zvláštní ochranu dochází de facto k narušení principu rovnosti před právem a zákonem, jak ho formuluje předchozích šest paragrafů obecného občanského zákoníku. Výjimka z tohoto principu je nicméně odůvodněna s ohledem na nedostatek rozumu pro nedostatek let, vady ducha či jiné okolnosti. Tato ochrana se však uplatňuje pouze na poli občanského práva, jelikož občanský zákoník nemínil zasahovat do poměrů veřejnoprávních.²³

Obecný zákoník občanský neměl jednotnou úpravu pro všechny nezletilé bez rozdílu věku. Tím, že rozlišuje tři stupně ve vývoji k dosažení plné svéprávnosti,

²² Bílý, J. L., Právní dějiny na území České republiky. Praha: Linde Praha, 2003, s. 361

²³ Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Praha: Linhart, 1935, s. 206-207

navazuje na římské právo, které v našich zemích platilo předtím jako právo obecné. Rozeznával děti do sedmého roku, což odpovídá římskoprávní instituci *infantia*, nedospělce do 14 let, což odpovídá římskoprávním ustanovením o *impuberes* a nezletilce do dosažení zletilosti, což do jisté míry odpovídalo římskoprávním ustanovením o *puberes XXV. annorum minores*. Nejen pro tyto jednotlivé skupiny, ale i v rámci těchto skupin existovala rozdílná úprava pro různé druhy právních úkonů.²⁴

Předpokladem svéprávnosti bylo dosažení určitého věku a duševní zdraví. Obecný zákoník občanský rozlišuje osoby zcela nespěprávné, částečně nespěprávné, částečně svéprávné a neomezeně svéprávné. Spěprávnosti se dosahovalo podle původní úpravy dovršením 24. roku věku za předpokladu duševního zdraví. Zákon ze dne 23. července 1919, č. 447 Sb. z. a n. snížil tuto věkovou hranici na 21 let.²⁵

Spěprávnosti bylo také možno nabýt prominutím let (zák. č. 447/19 Sb. z. a n., § 174 o. z. o.), ke kterému mohlo dojít na základě úředního rozhodnutí, jímž se někdo prohlašuje za nezletilého, ačkoliv ještě nedosáhl 21. roku. Podmínkou pro takovýto postup byl požadavek, že nezletilý dosáhl věku 18 let a že jeho otec souhlasil s propuštěním z moci otcovské. Nezletilce, který nebyl pod mocí otcovskou, mohl prohlásit za zletilého poručenský soud, když předtím vyslechl poručníka. (§ 2 a 5 zák. č. 447/19 Sb. z. a n.). K prominutí let mohlo dále dojít prohlášením otce, jenž dovolil svému dvacetiletému synovi založit si vlastní domácnost, nebo úředním rozhodnutím, jímž bylo povoleno nezletilci provozovat samostatnou živnost.²⁶

Co se důkazního břemene týče, vyvozovalo se, že nespěprávnost musí dokázat ten, kdo z této nespěprávnosti pro sebe vyvozuje nějaká práva. Vycházelo se přitom z koncepce, že „*způsobnost k právním činům je zásadně přiřknuta všem lidem a nezpůsobnost k právním činům je výjimkou.*“²⁷

²⁴ Tamtéž, s. 211

²⁵ Tamtéž, s. 210

²⁶ Tamtéž, s. 210

²⁷ Tamtéž, s. 213

3.1.3 Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. snížil hranici zletilosti na 18. rok věku, případně uzavření manželství podle zák. č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Otázky způsobilosti k právním úkonům nezletilých upravoval v ustanoveních § 11, 12, 14. Osoba mladší 6 let byla k právním úkonům naprosto nezpůsobilá a jednal za ni zákonný zástupce (§ 11). Dověšením 6. roku věku nabýval nezletilý způsobilost k takovým právním úkonům, které byly výhradně k jeho prospěchu a k uzavírání smluv, při nichž se plní hned při jejich uzavření a které jsou přiměřené jeho věku (§ 12 odst. 1). Kdo dovršil 15. rok života, mohl činit právní úkony nad dosavadní rozsah s přivolením zákonných zástupců (§ 14) a sám byl způsobilý k uzavírání pracovních smluv a k nakládání s odměnou za vlastní práci (§ 12 odst. 2).²⁸

Současně se snížením věku pro dosažení zletilosti na 18 let, opustil občanský zákoník institut prominutí let s odůvodněním, že po snížení věkové hranice zletilosti již tento institut není na místě.

3.2 Současná úprava

3.2.1 Obecně

Otázky způsobilosti k právním úkonům řeší současný občanský zákoník č. 60/1964 Sb. v ustanoveních § 8 a násl. České právo, na rozdíl od práva německého, zcela opustilo koncepci stupňovitěho nabývání způsobilosti k právním úkonům spočívající na základě dosažení určitých věkových hranic, k nimž se váže různá míra způsobilosti k právním úkonům, a zvolilo přístup více respektující individualitu člověka. Současný občanský zákoník též nahradil do té doby tradičně používaný výraz „svéprávnost“ výrazem „způsobilost k právním úkonům“.

3.2.2 Působnost úpravy

Úprava způsobilosti k právním úkonům se vztahuje na oblast práva soukromého a na odvětví ležící na hranici práva soukromého a veřejného, pokud v konkrétním právním předpisu není obsažena jiná úprava. „*Pokud jde však o právo*

²⁸ Skácel, J. Ke způsobilosti nezletilých k nabývacím právním úkonům. Bulletin advokacie, duben – červen 1982, s. 109

pracovní a oblast práva sociálního zabezpečení, je již situace méně přehledná, protože v některých právních normách v těchto oblastech je právní subjektivita i způsobilost k právním úkonům upravována samostatně a komplexně.“²⁹ Obchodní zákoník na předpisy práva občanského přímo odkazuje v ustanovení § 1 odst. 2. Na občanskoprávní úpravu je v českém právu odkazováno i ve veřejném právu, např. v § 29 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, jehož úprava se vztahuje na veškerá správní řízení, neobsahuje-li zvláštní zákon speciální úpravu. Hranici mezi právem soukromým a veřejným ale nelze přeceňovat. Občanské právo má totiž jakožto *ius commune* širší působnost než jen oblast soukromoprávních vztahů a je použitelné i na vztahy, které se jinak řídí předpisy práva veřejného.

Dále je nutno rozlišovat dovršení zletilosti od nabytí způsobilosti k právním úkonům na základě § 8 odst. 2 OZ (viz dále). „*Ač § 8 spojuje s dosažením zletilosti vznik způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu, neplatí to v případě dosažení zletilosti podle druhé věty § 8 odst. 2 pro celou oblast soukromého práva.*“³⁰ Například v obchodním právu je vyloučena způsobilost osoby mladší 18 let stát se neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, jednatelem nebo členem představenstva či dozorčí rady některé z kapitálových společností nebo členem orgánu družstva.³¹

Vlastní úpravu způsobilosti k právním úkonům obsahuje zákoník práce. Rozlišuje přitom způsobilost k právním úkonům pro fyzickou osobu jako zaměstnance a pro fyzickou osobu jako zaměstnavatele. Způsobilost k právním úkonům fyzické osoby jako zaměstnance v pracovněprávních vztazích vzniká dnem, kdy fyzická osoba dosáhne 15 let věku (§ 6 odst. 1 ZPr). Ustanovení, že zaměstnavatel nesmí se zaměstnancem sjednat jako den nástupu do práce den, který by předcházel dni ukončení povinné školní docházky, lze považovat spíše za omezení smluvní volnosti než za omezení způsobilosti k právním úkonům. Způsobilost k právním úkonům je však omezena v tom smyslu, že dohoda o odpovědnosti smí být uzavřena nejdříve v den, kdy fyzická osoba dosáhne 18 let věku (§ 252 odst. 2 ZPr).

²⁹ Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 2/1997, s. 53

³⁰ Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I*. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 101

³¹ Tamtéž

Dochází tak v praxi k paradoxním situacím, jako např. že „občan ve věku 17 let, který nabytí zletilosti sňatkem, bude moci uzavřít spolu se svým manželem kupní smlouvu na nemovitost v hodnotě 10 milionů Kč, ale nebude moci uzavřít dohodu o hmotné odpovědnosti, je-li zaměstnán jako prodavač v malém kiosku s měsíčním obratem, pohybujícím se kolem 10 tisíc Kč.“³² Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti v pracovněprávních vztazích jako zaměstnavatel vzniká dosažením 18. roku věku (§ 10 odst. 1, 2. věta ZPr).

3.2.3 Nabytí zletilosti

Způsobilost k právním úkonům vzniká v plném rozsahu zletilostí. „Naše občanské právo ztotožňuje nabytí zletilosti s nabytím plné způsobilosti k právním úkonům. Lépe by bylo zletilost a svéprávnost rozlišovat, tedy spojovat zletilost jen s dosažením určitého věku a svéprávnost spojovat s nabytím způsobilosti k právním úkonům. Důvod toho je v tom, že se s dosažením zletilosti sice obecně pojí i nabytí plné svéprávnosti, ale v určitých případech může tuto způsobilost získat i osoba před dosažením zletilosti (tj. před dosažením určitého věku), stejně jako zletilá osoba může svéprávnosti v určitých případech pozbyt.“³³ Zletilosti se nabývá dosažením věku 18 let. K tomu dochází již počátkem (tj. v 00:00 hodin) toho dne, který svým číslem a měsícem odpovídá dni, kdy se před osmnácti lety narodil.³⁴

3.2.4 Uzavření manželství

Výjimečně lze nabýt zletilosti, a tím pádem i plné způsobilosti k právním úkonům, i před dovršením 18. roku věku, a to pouze uzavřením manželství. Důvodem pro toto řešení je nepochybně zabezpečení rovnosti obou manželů. Podmínky, za nichž může nezletilý uzavřít manželství, jsou stanoveny v § 13 ZOR. Jestliže to je v souladu se společenským účelem manželství, může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému staršímu 16 let. „Podmínkou je přitom dosažení věku, který § 13 odst. 1 ZOR vymezuje tak, že se musí jednat o »nezletilého staršího

³² Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. Právní rozhledy, 2/1997, s. 53

³³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 98-99

³⁴ Srov. judikát č. 30/1988 Sbirky soudních rozhodnutí a stanovisek

než šestnáct let«; správně však má jít o osobu, která věk 16 let dovršila. Tento výklad odpovídá § 17a odst. 2 ZOR, který spojil neexistenci manželství (*non matrimonium*) s případem, kdy bylo uzavřeno nezletilým mladším šestnácti let. Při doslovném výkladu § 13 odst. 1 a § 17a odst. 2 ZOR bychom totiž museli dospět závěru, že na den šestnáctých narozenin nezletilého žádné z obou zákonných ustanovení nepamatuje. Logickým výkladem, zejména za použití argumentu *in dubio pro mitius* však nutno dospět k závěru uvedenému výše.“³⁵ Zletilost nabytá uzavřením manželství nepomíjí, i když dojde ještě před dovršením 18. roku věku k zániku manželství, ať již rozvodem, smrtí či prohlášením za mrtvého. Totéž platí i pro prohlášení manželství za neplatné, nikoli však již pro případ zdánlivého (putativního) manželství. Pokud tedy manželství uzavře nezletilá osoba starší 16 let bez povolení soudu, je toto manželství sice neplatné, to však nic nemění na skutečnosti, že zletilosti se nabývá i uzavřením neplatného manželství (srov. § 8 odst. 2 věta druhá OZ a § 13 odst. 2 ZOR). Zletilosti se nabývá až okamžikem uzavření manželství, nikoli tedy již právní mocí soudního rozhodnutí povolení manželství, ani počátkem či koncem určitého dne. „Pokud někomu soud uzavření manželství povolí, ale sňatek se nakonec neuskuteční, zletilosti nezletilec nenabývá.“³⁶

Co bylo výše uvedeno o uzavření manželství, neplatí však pro vstup do registrovaného partnerství. Ustanovení § 4 odst. 4 písm. a) ZRegP zapovídá vstoupit do partnerství osobě, která nedosáhla věku 18 let.

3.2.5 Částečná způsobilost k právním úkonům

Do doby dosažení zletilosti, případně uzavření sňatku před dosažením zletilosti, je nezletilý k právním úkonům zcela nebo zčásti neschopen, a to v závislosti na jeho rozpoznávací a určovací schopnosti. Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Nabízí se otázka, zda tato úprava obsažená v § 9 OZ zamýšlí zkoumat rozpoznávací a určovací způsobilost nezletilého subjektivně *in concreto*, tedy ve vztahu k určitému jednotlivci v určitém případě, nebo objektivně podle věku,

³⁵ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 100

³⁶ Fiala J., Kindl M. a kol. Občanské právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 154

aniž by se zkoumaly individuální odchylky. Důvodová zpráva k § 9 OZ nasvědčovala spíše subjektivnímu charakteru: „...je proto třeba v každém konkrétním případě zjistit, jaké právní jednání nezletilý uzavřel, zejména jaká práva a jaké povinnosti z tohoto jednání pro něho vyplývají. Podle toho je pak nutno posoudit, zda jde o jednání, které svým obsahem a dosahem odpovídá úsudkové schopnosti a mravní vyspělosti nezletilého.“ Ačkoli však sama dikce § 9 OZ „přiměřené jejich“ svědčí spíše o objektivním přístupu, potvrzuje subjektivní přístup například i rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem (10 Co 354/2002): „...při výkladu ust. § 9 obč. zák. je nutno nejen (primárně) vycházet z věku právní úkon uzavřívšího nezletilce, který signalizuje stupeň jeho rozumové a volní vyspělosti a v tomto směru je nutno tento stupeň vyspělosti poměřovat k povaze učiněného právního úkonu, ale je třeba též podrobně zkoumat, zda důsledky uzavřeného právního úkonu by závažným způsobem nenarušovaly, resp. nenarušují sociální či majetkový status tohoto nezletilce.“ Na nezletilce blížícímu se věku zletilosti je třeba ve smyslu ustanovení § 8 odst. 1, 2 OZ pohlížet jako na osobu, která není způsobilá k právním úkonům v plném rozsahu, a tedy jako na slabší stranu, kterou je třeba v právním styku chránit. Při uzavření právního úkonu majetkového charakteru je nutno mj. „zkoumat předmět plnění, důsledky spojené s nabytím věci, výši kupní ceny, důsledky, které mohou nastat při realizaci uzavřené smluvní pokuty, to vše ve vazbě na stupeň rozumové a volní vyspělosti nezletilce, jeho majetkové poměry.“³⁷ Požadavek dostatečného ohledu na individualitu nezletilého tak v praxi naráží často na požadavek bezpečnosti právního styku pro adresáta projevu nezletilého, který na jeho psychickou vyspělost nemůže zpravidla soudit jinak než z odhadu jeho věku, aniž by byl s to zkoumat jeho skutečnou vyspělost. Jako řešení tohoto problému se nabízí skutková domněnka, „že nezletilý je zpravidla způsobilý projevovat právně relevantní vůli v rozsahu odpovídajícím obvyklé vyspělosti jiných nezletilých stejného věku, že to však nevylučuje možnost jiného závěru s ohledem na konkrétní okolnosti jednotlivého případu.“³⁸

³⁷ KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 354/2002

³⁸ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 103

3.2.6 *Následky nezpůsobilosti k právním úkonům*

Zastoupení

„Současná koncepce způsobilosti nezletilých k právním úkonům tedy vychází z principu, že buď nezletilý k právnímu úkonu způsobilost má a pak tedy jedná sám a svým jménem, nebo tuto způsobilost s ohledem na svou rozumovou a volní vyspělost nemá a pak jedná za nezletilého jeho zákonný zástupce.“³⁹ Jelikož současný občanský zákoník nezná tzv. kulhající právní úkon (*negotium claudicans*), není možné zhojit neplatnost nezletilcova právního úkonu dodatečným přivolením zákonného zástupce. Zákonný zástupce nahrazuje svým projevem vůle projev vůle nezletilého. Zákon o rodině na základě odkazu § 27 odst. 1 OZ vymezuje, kdo je zákonným zástupcem dítěte. V první řadě jsou jím rodiče, pokud mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a nebyli zbaveni svých rodičovských práv nebo jejichž rodičovská práva nebyla omezena. V případě smrti jednoho z rodičů náleží výkon rodičovských práv pozůstalému rodiči. Na rozdíl od německé úpravy jsou zákonnými zástupci dítěte oba rodiče i v případě, že nejsou manželé. Namísto rodičů může vystupovat jako zákonný zástupce nezletilého osoba, do jejíž výchovy bylo dítě svěřeno rozhodnutím soudu (§ 45 odst. 1 ZOR). Pěstoun, kterému bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech.

Zákonný zástupce je při zastupování nezletilého omezen ve dvou směrech. Jednak ustanovením § 28 OZ, kdy při správě majetku toho, koho zastupuje, a nejde-li o běžnou záležitost, potřebuje k nakládání s majetkem souhlas opatrovnického soudu.⁴⁰ Dále rodič jakožto zákonný zástupce nemůže zastupovat nezletilého v případech, kdy hrozí střet zájmů mezi rodiči a dítětem nebo střet zájmů dětí těchto rodičů. Pokud nezletilý nemůže být zastoupen žádným z rodičů, ustanoví mu soud opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tímto opatrovníkem zpravidla ustanoví orgán vykonávající sociálně-právní ochranu dětí.

³⁹ Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 2/1997, s. 54

⁴⁰ Tamtéž

Zastoupení nezletilého je vyloučeno při uskutečňování právních úkonů ryze osobní povahy. Kromě již výše zmíněného uzavření manželství a zřízení závěti se jedná taktéž o určení otcovství. Způsobilost nezletilého k určení otcovství podle § 52 odst. 1 ZOR je třeba posuzovat ve smyslu ustanovení § 104 ZOR podle ustanovení § 9 OZ. „*Otcovství tedy může být určeno souhlasným prohlášením nezletilých rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 zák. o rod., pokud je takové prohlášení přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení.*“⁴¹ Pokud je nezletilý k určení otcovství nezpůsobilý, prohlášení za něj nemůže učinit zákonný zástupce.⁴²

Absolutní neplatnost

Právní úkon učiněný osobou nezpůsobilou k právním úkonům je absolutně neplatný (§ 38 odst. 1 OZ). „*Tvrdoost tohoto opatření se paradoxně může někdy obrátit proti osobě nezpůsobilé k právním úkonům, jejíž ochranu zákon sleduje: nepřipouští se ani konvalidace potvrzením úkonu po nabytí způsobilosti k němu, ani ratihabice dodatečným schválením zákonného zástupce.*“⁴³ Teorie německého občanského práva na rozdíl od práva českého dovoluje na dodatečné schválení právního úkonu nahlížet jako na jeho znovuuskutečnění (viz dále).

3.2.7 Nabývání majetku

Způsobilost fyzické osoby nabývat práva a povinnosti je způsobilostí k právům, která vzniká narozením a přísluší dokonce i počatému dítěti, narodí-li se živé. Znamená to tedy, že dítě jakéhokoli věku je schopno nabývat majetku. „*Pokud k tomuto nabytí je třeba právních úkonů ze strany nezletilce, pak ovšem v první řadě nutno respektovat ustanovení § 9 obč. zák. o tom, že nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a mravní*

⁴¹ 5 Cz 97/80

⁴² K tomu více: Halouzka, N. K právním otázkám uzavírání manželství a určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů. Právník č. 7/1982, s. 590 a Haderka, J. Způsobilost občana k uznání otcovství. Právník č. 4/1978, s. 380

⁴³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 99

vypěstlosti odpovídající jejich věku.“⁴⁴ Při řešení otázky, zda je nezletilý sám schopen platně přijmout dar, je nutno vycházet z toho, zda se při přijetí konkrétního daru jedná o přijetí zřejmého majetkového přínosu, či je-li přijetí daru spojeno pro nezletilého s následnými tíživými povinnostmi.⁴⁵ V tomto řešení je možno spatřovat jistou analogii s německou úpravou právních úkonů tzv. *lediglich rechtlich vorleilhaft* a *nicht lediglich rechtlich vorteilhaft* (viz dále) s tím rozdílem, že německé právo posuzuje „právní výhodnost“, zatímco české „majetkový přínos“, příp. „následné tíživé povinnosti“. Judikatura dále dovodila, že pokud rodiče nebo jiné osoby ukládají na vkladní knížku své peníze, jedná se zpravidla o darování ukládaných peněžních částek, a nezletilý má ve smyslu ustanovení § 9 OZ způsobilost k přijetí takového daru.⁴⁶ Nezletilý věřitel vzhledem ke svému věku je sám způsobilý k přijetí peněžitého plnění, nejsou-li s tím pro věřitele spojeny nějaké následné povinnosti či tíživé důsledky. V takovém případě se jedná o právní úkon nevybočující z rámce běžné záležitosti. Pokud je k němu nezletilý s ohledem na jeho rozumovou a volní vypěstlost nezpůsobilý, činí ho jménem nezletilého ten, kdo dítě zastupuje a jedná za něj v běžných záležitostech.⁴⁷

České právo neobsahuje věkovou hranici absolutní nezpůsobilosti k právním úkonům, nicméně je třeba vždy mít na zřeteli, ať jde o nabytí sebemenší hodnoty, zda je vůbec možné, aby nabývající nezletilec projevil svou vůli. V případech sporných právních úkonů dětí útlého věku se nabízí otázka, zda mají dostatečnou a správnou představu o právních následcích, které nastanou z právního úkonu, nebo zda se jedná o omyl ve vůli. Nabytí (např. přijetí daru) právním úkonem nezletilého, lze považovat za vyloučené v případech nezletilců příliš útlého věku. V takových případech za ně jedná zákonný zástupce, a to i tehdy, je-li sám dárce, jelikož ve většině případů nepřichází v úvahu kolize zájmů.⁴⁸

⁴⁴ Haderka, J. K některým otázkám majetku nezletilého dítěte. *Socialistická zákonnost*, 1/1979, s. 26

⁴⁵ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník I*. Praha: C.H. Beck, 2008, s. 104

⁴⁶ 13 Co 678/79 (R 13/1981)

⁴⁷ 7 Cdo 146/93

⁴⁸ Skácel, J. Ke způsobilosti nezletilých k nabývacím právním úkonům. *Bulletin advokacie*, duben – červen 1982, s. 110-111

3.3 Návrh nového občanského zákoníku

Osnova nového občanského zákoníku opouští pojem „způsobilost k právním úkonům“ a znovu zavádí tradiční jednoslovné označení „svéprávnost“. *„Klasické označení svéprávnost zachoval ještě občanský zákoník z r. 1950; opuštěno bylo zákoníkem z r. 1964 z ideologických důvodů a v zájmu vytvoření socialistické právní terminologie, která standardní jednoslovné právní pojmy nahrazovala pojmy víceslovnými. ... Označením osoby svéprávné se vyjadřuje, že je svého práva (sui iuris), nikoli práva cizího (alieni iuris).“*⁴⁹ V navrhovaném § 15 odst. 2 nového občanského zákoníku (dále jen „n. o. z.“) je obsažena definice svéprávnosti. Svěprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat), jakož i způsobilost nést právní důsledky z protiprávního činu. Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku, před nabytím zletilosti přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství (§ 29 n. o. z.). Ustanovení § 31 n. o. z. obsahuje vyvratitelnou právní domněnku, která co do obsahu odpovídá dosavadní úpravě obsažené v § 9 OZ. Nadto je nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, schopen sám právně jednat v mezích souhlasu, který mu může udělit zákonný zástupce ve shodě se zvyklostmi soukromého života k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno. Takto udělený souhlas může být omezen nebo vzat zpět, a to jen s účinky ex nunc. Vychází se zde z toho, že *„zákonní zástupci, zpravidla tedy rodiče, jsou ti, kdo nezletilého nejlépe znají a spolu s ním dokáží nejlépe posoudit jeho rozum, vůli a další individuální schopnosti. Proto se navrhuje stanovit, že souhlasí-li zákonný zástupce, aby nezletilý něco učinil, ať již se bude jednat o jednotlivý čin nebo i o komplex jednání, tentokrát ale vždy vztažený k určitému konkrétnímu účelu, má nezletilý bez dalšího způsobilost v těchto záležitostech právně jednat.“*⁵⁰ Toto navrhované opatření sleduje zejména ochranu třetích osob. Aplikace tohoto ustanovení je však vázána na podmínku, že povolení

⁴⁹ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku k § 29

⁵⁰ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku k § 31-37

k těmto aktivitám a charakter jednání nezletilého nevybočují z mezí zvyklostí společenského života.⁵¹

Zákonný zástupce může též podle ustanovení § 33 n. o. z. nezletilému udělit souhlas k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti, a ten se tím stává způsobilým k jednáním, která jsou s touto činností spojena. K platnosti souhlasu, a stejně tak k jeho odvolání, se vyžaduje přivolení soudu. Přivolení soudu by taktéž mělo nahrazovat podmínku určitého věku, je-li stanovena pro výkon určité výdělečné činnosti zvláštními právními předpisy. Tato konstrukce je platnému českému občanskému právu neznámá; byla opuštěna v roce 1950 s tím, že se jedná o pojetí, jež „v naší společnosti, která likviduje soukromé kapitalistické podnikání, nemůže přijít v úvahu.“⁵² Vzorem této nově navrhované úpravy je právě § 112 a § 113 BGB.

Návrh § 34 a násl. n. o. z. přejímá problematiku pracovněprávní subjektivity do občanského kodexu s odůvodněním, že úprava všech statusových otázek musí být obsažena v civilním kodexu. Nová úprava přejímá věk dovršených 15 let jako počátek pracovněprávní subjektivity, a na rozdíl od německého § 113 BGB nepodmiňuje možnost uzavření pracovní smlouvy souhlasem zákonného zástupce. Zákonnému zástupci však přísluší právo vypovědět pracovní smlouvu nezletilého, který nedosáhl věku 16 let, je-li to nutné v zájmu vzdělávání, vývoje nebo zdraví nezletilého. Co se týče stanovení minimální věkové hranice pro způsobilost zavázat se k výkonu závislé práce, je Česká republika vázána Úmluvou Mezinárodní organizace práce č. 138/1973 (č. 24/2008 Sb.m.s.). Nejnižší věk pro vstup do zaměstnání či pro výkon práce na území členského státu a v dopravních prostředcích registrovaných na jeho území nesmí být nižší než věk, kdy končí povinná školní docházka, a v žádném případě nižší než 15 let. Česká republika přistoupila k této Úmluvě a při ratifikaci učinila prohlášení, že stanoví 15 let jako nejnižší věk pro vstup do zaměstnání či pro výkon práce na jejím území a v dopravních prostředcích registrovaných na jejím území. Problematiku nejnižšího věku pro přijetí do zaměstnání upravuje též Směrnice Rady 94/33/ES ze dne 22. června 1994, o ochraně

⁵¹ Tamtéž

⁵² Knappová, M. Právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům v československém občanském právu. Rozpravy ČSAV, č. 11/1961

mladistvých zaměstnanců v čl. 1 odst. 1, kterým ukládá členským státům zajistit, aby tato věková hranice nebyla nižší než věk skončení povinné docházky stanovené vnitrostátními právními předpisy, a v žádném případě nižší než věk 15 let. Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon stanoví v § 36 jako nejnižší věk pro skončení povinné školní docházky 15 let. Školní docházka je podle tohoto ustanovení povinná nejvýše do konce školního roku, v němž žák dosáhne 17. roku věku. Současný zákoník práce vychází z pojetí nepodmíněné pracovněprávní subjektivity nabyté dosažením 15. roku věku. „*Tato konstrukce nerespektuje stupeň psychosociální vyspělosti patnáctiletého člověka a oslabuje rodinné vazby i rodičovskou odpovědnost. Do našeho práva byla zavedena občanským zákoníkem z r. 1950 s odůvodněním, že práce je občanskou povinností a že děti starší patnáct let jsou již s to tuto povinnost plnit, s tím, že oslabení rodičovských práv bude vyváжено starostmi referátů práce a sociální péče příslušných úřadů... Účelem bylo oslabit soudržnost rodiny a co nejdříve využít pracovní sílu člověka k potřebě totalitního státu a podle jeho potřeb.*“⁵³ Z tohoto důvodu umožňuje osnova zákonnému zástupci možnost vypovědět pracovní smlouvu nezletilého, který nedosáhl věku 16 let, je-li to nutné v zájmu vzdělávání, vývoje nebo zdraví nezletilého. Toto řešení respektuje soudržnost rodiny, její právní ochranu jako celku, i potřebu zvýšené ochrany mladistvých zaměstnanců, přičemž diferencuje z psychosociálního hlediska mezi mladistvými, kteří ještě nedovršili 16 let, a ostatními mladistvými.⁵⁴

Ustanovení § 36 n. o. z. upravuje specifickou situaci v oblasti způsobilosti k právním úkonům. Jedná se o provedení závazku České republiky vyplývající pro ni z Evropské dohody o ochraně zvířat v zájmovém chovu (č. 19/2000 Sb. m. s.). Nezletilý mladší patnácti let tak není způsobilý uzavřít úplatnou smlouvu, na jejímž základě lze nabýt vlastnické právo ke zvířeti v zájmovém chovu, ledaže s tím jeho zákonný zástupce nebo soud vyjádří souhlas.⁵⁵

Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, není podle navrhované osnovy nikdy, a to bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, způsobilý jednat samostatně v

⁵³ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku k § 31 až 37

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku k § 31 až 37

těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu (§ 37 n. o. z.).

Nový občanský zákoník se vrací k institutu emancipace, který české právo opustilo v roce 1950. K přiznání svéprávnosti by mělo podle § 38 docházet na návrh nezletilého nebo zákonného zástupce, pokud s tím nezletilý souhlasí. Soud návrhu na vyslovení svéprávnosti vyhoví, dosáhl-li nezletilý věku 16 let, souhlasí-li s návrhem zákonný zástupce nezletilého i orgán sociálně-právní ochrany dětí a je-li osvědčena schopnost nezletilého sám se živit a obstarat si své záležitosti. V ostatních případech soud návrhu vyhoví, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.

4 Německo

4.1 Historický vývoj⁵⁶

Úprava obsažená v § 104 a násl. BGB je založena z podstatné části na římském právu. Římské právo bylo recipováno v podobě, kterou obsahoval Justiniánský kodex Corpus Iuris Civilis a vytvořilo tak subsidiárně se uplatňující všeobecné právo (*gemeines Recht*). Německá partikulární práva ve středověku rozlišovala rovněž mezi nedospělci (*Unmündige*) a dospělci (*Mündige*). Pevně stanovené termíny dosažení dospělosti (*Mündigkeit*) znala již jednotlivá národní práva (*Volksrechte, leges*) doby karolinské. Tyto zpočátku velice nízké věkové hranice (15, 12 nebo někde dokonce 10 let) se však v průběhu vrcholného středověku vzhledem k vzrůstající složitosti právních vztahů jeví jako nepřiměřené a dochází tak k jejich zvyšování na 18 let (Lübeck – Codex v 1294, CCIII), 24 let (Kleines Kaiserrecht, Frankenspiegel) nebo na římskoprávní hranici 25 let (Schwabenspiegel).

Recipované římské právo postupně vytlačilo konkurenční zásady středověkých partikulárních práv. Před sjednocením německé říše zaujímal dominantní postavení Prusko. Právo způsobilosti k právním úkonům pruského ALR se též dalekosáhle zakládalo na římském právu. Obsahovalo římskoprávní trojdělení osob nezpůsobilých a ne zcela způsobilých k právním úkonům na děti, nedospělce a dospělé nezletilce (ALR I 1 § 25 a násl.) Dětský věk končil stejně jako podle všeobecného práva dovršením 7. roku věku, 14. rok věku představoval hranici dospělosti (*Mündigkeit*) a na rozdíl od všeobecného práva zde platila stejná věková hranice pro obě pohlaví. Hranici zletilosti kladlo pruské ALR o rok níže než římské právo, tedy na dovršený 24. rok věku. Tato kodifikace též obsahovala institut římského práva „*venia aetatis*“, který předpokládal u mužů dovršených 20 let a u žen dovršených 18 let (ALR II 18 § 719). Podle zásady uplatňované ve všeobecném právu podléhali všichni dospělí nezletilci obligatornímu opatrovníkovi.

Projevy vůle dětí byly nicotné (ALR I 4 § 20). Nedospělci a jim naroveň postavení dospělí nezletilci (ALR I 5 § 14) mohli platně bez spoluúčasti opatrovníka

⁵⁶ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 251-256

uzavírat pouze výlučně výhodné právní úkony (ALR I 4 § 21). Právní úkony, které vedle prospěchu přinášely i určitý neprospěch, vyžadovaly souhlas opatrovníka (ALR I 4 § 22). Pokud došlo k uzavření vzájemně zavazující smlouvy na jedné straně nezletilým, závisela platnost celé smlouvy na následném schválení opatrovníka (ALR I 5 § 11) a druhá strana nemohla od smlouvy odstoupit (ALR I 5 § 12). Druhá strana však mohla vymezit opatrovníkovi přiměřenou lhůtu k vyjádření souhlasu, jejímž marným uplynutím se smlouva stala s konečnou platností neplatnou (ALR I 5 § 13).

Roku 1869 zavádí pruský *Großjährigkeitsgesetz* novou hranici plnoletosti, a to dovršených 21 let věku. Říšský zákon o plnoletosti (*Reichsgrossjährigkeitsgesetz*) z r. 1875 rozšířil působnost této úpravy na celou Říši (RGBl S 71). Pruský opatrovnícký řád (*Vormundschaftsordnung*) z r. 1875 umožňuje prominutí let (*Volljährigkeitserklärung*) a nabytí zletilosti u obou pohlaví po dovršení 18 let věku. Zákon o způsobilosti k právním úkonům (*Geschäftsfähigkeitsgesetz*) z téhož roku zavádí v německé právní terminologii poprvé pojem „způsobilost k právním úkonům“ (*Geschäftsfähigkeit*). Tento zákon vychází z předchozí německé úpravy a představuje tak změnu pouze pro francouzskou část Pruska, jejíž právo způsobilosti k právním úkonům se zakládalo na systému Code Civil. Tento zákon rozlišoval pouze mezi nezletilými mladšími a staršími 7 let a neobsahoval již hranici tzv. dospělosti. Děti mladší 7 let byly podle § 1 *GeschäftsfähigkeitsG* nezpůsobilé k uskutečnění právních úkonů. U nezletilých starších 7 let zákon rozlišoval právní úkony, které mohl nezletilý platně uskutečnit sám, a ke kterým potřeboval souhlas otce nebo opatrovníka. Pokud došlo k uskutečnění právního úkonu bez potřebného souhlasu, byla druhá smluvní strana smlouvou přesto vázána (§ 4 odst.1 HS 1 *GeschäftsfähigkeitsG*). Vázána by nebyla jen tehdy, pokud by došlo k výslovnému odmítnutí udělení následného souhlasu (§ 4 odst.1 HS 2 *GeschäftsfähigkeitsG*). Druhá strana byla totiž taktéž oprávněna vyzvat otce nebo opatrovníka k vyjádření ohledně souhlasu s právním úkonem nezletilého, a to ve lhůtě snižené z původních 30ti dní na 2 týdny od vyzvání. Došlo také k zesílení ochrany smluvního partnera nezletilého jednajícího v omylu ohledně způsobilosti k právním úkonům druhé strany. Smluvnímu partnerovi příslušel dle § 7 nárok na náhradu škody (tzv. *Vertrauensschaden*) tehdy, když se nezletilý lživě vydával za způsobilého k právním

úkonům, a to i bez podvodného úmyslu. Nárok na plnění mu však nepříslušel. Úprava tohoto zákona se nevztahovala na způsobilost k uzavření sňatku a zřízení závěti. Věková hranice pro způsobilost uzavřít sňatek byla říšským zákonem z r. 1875 stanovena na dovršených 20 let u mužů a 16 let u žen.

BGB převzalo z podstatné části úpravu práva způsobilosti k právním úkonům dosaženou ke konci 19. století. Převzata byla jednotná hranice plnoletosti 21 let věku (§ 2 aF) s možností prominutí let po dosažení 18. roku věku (§ 3 aF). Nezletilý podléhal zákonnému zastoupení otce (§ 1626 odst.1 aF) nebo opatrovníka (§ 1793, § 1909). V rámci skupiny nezletilých rozlišuje zákon již jen mezi nezletilými mladšími 7 let, kteří jsou zcela nezpůsobilí k právním úkonům (*geschäftsunfähig*), a staršími 7 let, kteří jsou ve způsobilosti k právním úkonům omezení (*in der Geschäftsfähigkeit beschränkt*). Zvláštní úpravu k ochraně smluvního partnera jednajícího v dobré víře ve způsobilost k právním úkonům druhé strany BGB nepřevzalo. Způsobilost k uzavření sňatku byla podle původní verze zákona vázána u muže na dovršení plnoletosti a u ženy na dovršení 16. roku věku (§ 1303 aF). Způsobilost pořídit závěť nastupovala dovršením 16. roku věku (§ 2229).

Předpisy § 104 a násl. BGB týkající se následků chybějící nebo neúplné způsobilosti k právním úkonům se v průběhu dosavadní platnosti BGB nijak podstatně neměnily. Ke změnám došlo naproti tomu v úpravě předpokladů nezpůsobilosti k právním úkonům a omezené způsobilosti k právním úkonům.

Až do 31. 12. 1974 platilo pro získání plné způsobilosti k právním úkonům dovršení 21. roku věku. Tato věková hranice, která představovala současně i hranici plnoletosti, byla pro mnoho právních úkonů nepřiměřeně vysoká, a proto disponovali rodiče možností ji individuálně snížit udělením generálního souhlasu (*generalle Einwilligung*). Zákonem o plnoletosti (*Volljährigkeitsgesetz*) z 31. 12. 1974 byla hranice plnoletosti snížena na 18 let a současně došlo ke zrušení institutu prohlášení za plnoletého zrušením § 3-5 BGB. *Volljährigkeitsgesetz* zavedl též novou věkovou hranici pro způsobilost k uzavření sňatku, která pro obě pohlaví zásadně spadala v jedno s dosažením plnoletosti.

4.2 Obecně

Základní zásadou ovládající německé občanské právo je zásada privátní autonomie (*Privatautonomie*). Na základě této zásady přenechává německý BGB subjektům soukromého práva prostor k upravení si vlastních záležitostí osobně prostřednictvím právních úkonů. To předpokládá určitou vyspělost subjektů práva. Například dvouleté dítě, které zdědí nájemní dům, k čemuž je právně způsobilé, nemůže samo rozhodnout o výpovědi nájemní smlouvy. Chybí mu potřebná schopnost úsudku (*Beurteilungs- und Einsichtsfähigkeit*). Takové dítě není s to, jak je to vyjádřeno v § 2229 odst. 4 BGB ohledně zřizování závěti, posoudit význam jím učiněného projevu vůle a podle tohoto úsudku jednat („*die Bedeutung einer von ihm abgegebenen Willenserklärung einzusehen und nach dieser Einsicht zu handeln*“).⁵⁷

Každý právní řád se musí vypořádat s otázkou způsobilosti k právním úkonům subjektů práva. Německý BGB se touto tematikou zabývá v § 104 a následující BGB. Tyto předpisy se vztahují bezprostředně pouze na právní úkony, dají se však analogicky aplikovat i na jednání podobná právním úkonům (*rechtsgeschäftähnliche Handlungen*). Smysl a účel všech norem upravujících způsobilost k právním úkonům v německém právu je ochrana osob ne zcela způsobilých právním úkonům (*Schutz des nicht voll Geschäftsfähigen*) před sebou samými, jelikož by vlastním právním jednáním mohli sami sobě přivodit škodu.⁵⁸ Důležitost ochrany nezletilého v německém právu vyplývá i ze skutečnosti, že BGB neobsahuje žádné ustanovení, které by chránilo dobrou víru druhé smluvní strany ve způsobilost k právním úkonům smluvního partnera.

Německé právo nezná ochranu dobré víry smluvního partnera osoby ne zcela způsobilé k právním úkonům. Právní úkony učiněné osobou nezpůsobilou a ne zcela způsobilou k právním úkonům jsou tedy neplatné i pokud druhá strana právního úkonu nerozpoznala chybějící způsobilost k právním úkonům smluvního partnera. U osob omezeně způsobilých k právním úkonům je následkem neplatnosti, pokud nebyl právní úkon následně schválen zákonným zástupcem (*Genehmigung*) a pokud nenastaly předpoklady § 107 a 110 BGB. To platí i tehdy, pokud by bylo o zájmy

⁵⁷ Bork, R. Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs. 2.Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 364

⁵⁸ tamtéž

osoby ne zcela způsobilé k právním úkonům dostatečně postaráno nebo pokud by osoba způsobilá k právním úkonům takový úkon za stejného stavu věci stejně uskutečnila („...wenn die Belange des nicht voll Geschäftsfähigen voll gewahrt wurden⁵⁹ oder ein Geschäftsfähiger das Geschäft bei gleicher Sachlage gleichfall vorgenommen haben würde⁶⁰“). Korekce tvrdosti této právní úpravy v jednotlivém případě je jen výjimečně možná na základě § 242 BGB: plnění na základě dobré víry (*Leistung nach Treu und Glauben*).

Ustanovení § 104 a následující BGB má však také na zřeteli potřebu právní jistoty (*Rechtssicherheit*). Ta je zaručena tím, že zákonodárce váže nástup omezené i plné způsobilosti k právním úkonům na pevné věkové hranice a nikoli na jeho rozumovou a volní vyspělost, jako je tomu právě v českém právu.⁶¹

Německé právo rozlišuje na základě dosaženého věku několik kategorií způsobilosti k právním úkonům: před dovršením sedmého roku věku se jedná o absolutní nezpůsobilost k právním úkonům (*Geschäftsunfähigkeit*, § 104 č.1 BGB), od dovršeného sedmého roku věku až do dovršení osmnáctého roku věku hovoří německý BGB o omezené způsobilosti k právním úkonům (*beschränkte Geschäftsfähigkeit*, § 2, § 106 BGB), dovršením osmnáctého roku věku nastupuje plná způsobilost k právním úkonům (*volle Geschäftsfähigkeit*). Přitom nehraje žádnou roli, zda potřebná míra úsudku byla dosažena ještě před dovršením tohoto věku, nebo zda naopak po jeho dovršení ještě chybí.⁶²

4.3 Rozsah působnosti § 104 a násl. BGB

Rozsah působnosti ustanovení § 104 a násl. BGB se bezprostředně vztahuje na soukromoprávní projevy vůle osoby ne zcela způsobilé k právním úkonům. Nadto jsou tato ustanovení také částečně přiměřeně aplikovatelná na jiná vyjádření a jednání osoby ne zcela způsobilé k právním úkonům v oblasti soukromého i veřejného práva.

⁵⁹ RGJW 1937, 55

⁶⁰ RG Gruchot 60, 110

⁶¹ Reimann, K., Säcker, F. J., Rixecker, R. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4. Auflage. München: C.H.Beck, 2001, s. 994-995

⁶² Medicus, D. Allgemeiner Teil des BGB. 9.Auflage. Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 2006, s. 213

V oblasti práva soukromého, speciálně práva občanského, je třeba aplikovat ustanovení § 104 a násl. BGB také na právní jednání (*Rechtshandlung*), čímž je jednání, které nepředstavuje ani právní úkon, ani protiprávní jednání, jehož právní následek je ale podstatně vázán na vůli dané osoby. Ustanovení upravující způsobilost k právním úkonům jsou tak tedy použitelná na jednání podobná právním úkonům (*geschäftähnliche Handlungen*) jako například upomínka (*Mahnung*, § 284 BGB), stanovení lhůty (*Fristsetzung*, § 326 BGB), opuštění věci (*Dereliktion*, § 959 BGB) a vrácení zálohy (*Pfandrückgabe*, § 1253 BGB). Přiměřeně aplikovatelné nejsou naopak tato ustanovení na právní jednání, jejichž následek není vázán na vůli dané osoby, nýbrž nastupuje na základě zákona. Jedná se například o spojení věcí, smíšení nebo zpracování věci (*Verbindung, Vermischung, Verarbeitung*, § 946 a násl. BGB), nález pokladu (*Entdeckung eines Schatzes*, § 984 BGB) nebo autorsky chráněné vytvoření literárního nebo uměleckého díla (*urheberrechtlich relevante Schöpfung eines Werkes der Literatur oder Kunst*). Zákonem upravené následky nastávají v těchto případech také tehdy, když je jednající nezpůsobilý k právním úkonům.

Ustanovení § 105 BGB není dále aplikovatelné na nabytí držby (*Besitzerwerb*). Nabytí držby totiž vyžaduje pouze držební vůli (*animus possidendi*) a faktické ovládání věci (*corpus possessionis*). Pro nabytí držby tedy není relevantní otázka způsobilosti k právním úkonům, vyžaduje se pouze, aby měl dotyčný držební vůli a byl schopen konkrétní předmět fakticky ovládat. Při splnění těchto podmínek může nabýt držbu i osoba nezpůsobilá k právním úkonům (srov. § 854 BGB).⁶³

Otázkou takovéto extenzivní aplikace ustanovení způsobilosti k právním úkonům se česká právní teorie až na výjimky⁶⁴ nezaobírá, nicméně lze předpokládat, že výkladem by se dospělo ke stejným závěrům i z hlediska českého práva.

V oblasti veřejného práva se namísto termínu *Geschäftsfähigkeit* používá termín *Handlungsfähigkeit*. Jeho obsahem je schopnost jednat v řízeních se správními, finančními a sociálními úřady („*die Fähigkeit, Verfahrenshandlungen*

⁶³ Reimann, K., Säcker, F. J., Rixecker, R. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4. Auflage. München: C.H.Beck, 2001, s. 1228

⁶⁴ K tomu více: Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Díl II. Praha: Linhart, 1935, s. 76-77

*gegenüber Verwaltungsbehörden, Finanzbehörden oder Sozialleistungsträgern vorzunehmen“).*⁶⁵

Pro oblast veřejného práva platí namísto § 104 a násl. BGB speciální ustanovení, která se ostatně částečně na úpravu způsobilosti k právním úkonům v BGB odvolávají. Pokud neexistuje speciální úprava způsobilosti k právním úkonům, přichází v úvahu analogická aplikace § 104 a násl. BGB.⁶⁶

4.4 Nezpůsobilost k právním úkonům - Geschäftsunfähigkeit

Ustanovení § 104 BGB stanovuje, které fyzické osoby jsou nezpůsobilé k právním úkonům (*geschäftsunfähig*). Jedná se o osoby, které ještě nedovršily 7. rok věku („*wer nicht das siebente Lebensjahr vollendet hat*“) a osoby, které se nacházejí ve stavu chorobné poruchy duševní činnosti vylučující volné určení vůle, pokud tento stav není ze své podstaty přechodný („*wer sich in einem die freie ausschließenden Zustand krankhafter Störung der Geistestätigkeit befindet, sofern nicht der Zustand seiner Natur nach ein vorübergehender ist.*“). Každé dítě je až do počátku dne svých 7. narozenin absolutně nezpůsobilé k právním úkonům (§ 188 odst. 2, bod 2, § 187 odst. 2 věta 2. BGB). Tento princip platí bez výjimky nehledě na stupeň duševního vývoje dítěte. Koncepce § 104 č. 1 BGB vychází z úvahy, že na počátku života chybí dětem dostatečné rozumové a volní schopnosti, které jsou právním řádem vyžadovány pro platnost jejich právního jednání.

Hranice dovršených 7 let převzatá z římského práva a z nejvýznamnějších německých partikulárních práv není v dnešní době zdaleka nesporná a je mnohými považována za příliš vysokou. Podle zastánců vývojové psychologie však výsledky empirických výzkumů v této oblasti nestačí k tomu, aby adekvátnost hranice sedmi let vyvrátily, spíše ji mnohé důkazy potvrzují.⁶⁷

⁶⁵ Reimann, K., Säcker, F. J., Rixecker, R. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4. Auflage. München: C.H.Beck, 2001, s. 998

⁶⁶ Reimann, K., Säcker, F. J., Rixecker, R. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4. Auflage. München: C.H.Beck, 2001, s. 995, 1003

⁶⁷ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 279-280

4.4.1 Důkazní břemeno

BGB vychází z principu, že pravidlem je způsobilost k právním úkonům a § 104 BGB tak vymezuje nezpůsobilost k právním úkonům jako výjimku z tohoto obecného zákonného principu. Nezpůsobilost k právním úkonům konkrétní osoby musí podle všeobecných zásad v jednotlivém případě dokázat ten, kdo se na toto odchýlení od normálního stavu odvolává. Důkaz absence způsobilosti k právním úkonům z důvodu nedostatku věku spočívá v prokázání, že k právnímu úkonu došlo před dovršením 7. roku věku osoby, která právní úkon učinila.⁶⁸

Taktéž v českém právu ten, kdo tvrdí, že nezletilý nebyl ke konkrétnímu právnímu úkonu způsobilý, nese důkazní břemeno, které spočívá v prokázání, že právní úkon nebyl svoji povahou přiměřený jeho rozumové či volní vyspělosti.

4.4.2 Následky nezpůsobilosti k právním úkonům

Nicotnost

Projev vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům je na základě § 105 odst. 1 BGB nicotný (*nichtig*). Nicotný je i tehdy, když se jedná o právní úkon přinášející nezletilému výlučně užitek (*ausschlieslich vorteilhaftes Geschäft*). Nezletilému mladšímu 7 let nemůže být ani platně doručen projev vůle jiné osoby (§ 131 odst. 1 BGB). Nezletilý mladší 7 let je tak prakticky vyloučen z účasti na právním styku, nehledě na to, zda konkrétní právní úkon je pro něj právně výhodný a jeho rozumové vyspělosti přiměřený.

Nicotný projev vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům není konvalidován skutečností dosažení způsobilosti k právním úkonům. Stejně tak nedojde k jeho zplatnění prostřednictvím následného schválení zákonným zástupcem. Na toto dodatečné schválení však může být nahlíženo jako na znovuuskutečnění právního úkonu, pokud tento právní úkon nepodléhá zvláštní formě.⁶⁹

Nicotnost, nastupující nezávisle na tom, zda projev vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům by s sebou přinášel právní prospěch či neprospěch, svědčí o tom,

⁶⁸ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 272

⁶⁹ Wolf, M. Bürgerliches Gesetzbuch Band 2 Allgemeiner Teil 2. 13. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1999, s. 9

že *ratio* ustanovení § 105 odst. 1 BGB není pouze ochrana osoby nezpůsobilé k právním úkonům před pro ni nevýhodnými následky. Účelem tohoto ustanovení je právě tak i jistota v právním styku, spočívající v tom, že projevy vůle osob spadajících do kategorie § 104 BGB jsou již samy o sobě právně bezvýznamné (*rechtlich unbeachtlich*) aniž by bylo třeba zkoumat jejich obsah. Nezpůsobilost k právním úkonům tedy znamená neschopnost k vytvoření právně významné vůle („*Unfähigkeit zur Bildung eines rechtlich erheblichen Willens*“).⁷⁰

Ustanovení § 105 odst. 1 je mnohými označováno za protiústavní, neboť zde nařízená bezvýjimečná nicotnost projevu vůle osoby nezpůsobilé k právním úkonům porušuje ústavněprávní princip přiměřenosti (*Verhältnismäßigkeitsgrundsatz*) a potřeby (*Erforderlichkeitsprinzip*), jelikož úplné odstranění privátní autonomie osoby nezpůsobilé k právním úkonům není nutné k ochraně této skupiny osob. Kritizováno je především, že úprava § 105 odst. 1 BGB může přivodit osobě nezpůsobilé k právním úkonům nepříznivé následky, dále bývá namítána nedostatečná ochrana smluvního partnera osoby nezpůsobilé k právním úkonům v situacích, kde nicotnost nastupuje bez ohledu na vnější rozpoznatelnost způsobilosti k právním úkonům druhé strany. Řešením by mohlo být nahrazení nicotnosti relativní neplatností (*Unwirksamkeit*), jejíž uplatnění by záviselo na zákonném zástupci osoby nezpůsobilé k právním úkonům nebo na samotné této osobě po odpadnutí důvodu nezpůsobilosti k právním úkonům. Tato neplatnost by mohla mít formu tzv. *schwebende Unwirksamkeit* jako u smluv uzavřených osobou omezeně způsobilou k právním úkonům nebo formu napadnutelnosti (*Anfechtbarkeit*) projevu vůle podle vzoru románského a anglosaského práva. K vyslovení protiústavnosti však nejspíš nedojde. Pokud by měla být následkem projevu vůle dítěte mladšího 7 let namísto nicotnosti *schwebende Unwirksamkeit* (viz dále) nebo napadnutelnost, muselo by se vždy v jednotlivém případě zjišťovat, zda projev vůle takového malého dítěte lze vůbec považovat za projev vůle v právním smyslu, a tím pádem za projev vůle, který může být následně schválen zákonným zástupcem. Toto nutné zjišťování existence přirozené vůle dítěte v následném právní sporu ohledně platnosti právního úkonu,

⁷⁰ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 296

keré by s sebou přinášelo právní nejistotu, jež by na dítě mohla působit rovněž negativně, zůstává hlavním z důvodů svědčících pro zachování současné úpravy. V úvahu by připadalo ještě snížení hranice absolutní nezpůsobilosti k právním úkonům na dovršený šestý nebo pátý rok věku. Takováto změna zákona by však měla být zvážena s ohledem na poznatky z oblasti dětské psychologie.⁷¹

Zastoupení

Osobě absolutně nezpůsobilé k právním úkonům však jakožto plnohodnotnému subjektu práva musí být umožněna účast na právním styku. Dochází k tomu prostřednictvím jednání zákonného zástupce (*gesetzlicher Vertreter*). Tím jsou pro děti zásadně oba rodiče (§ 1626, § 1629 odst. 1, 2. věta BGB); pokud rodiče nejsou manželé, je jím zásadně matka (§ 1626a odst. 2 BGB). V případech neexistence rodičovského zastoupení je zákonným zástupcem poručník (*Vormund*, § 1773 a násl., § 1793 a násl. BGB) nebo pro jednotlivé záležitosti opatrovník (*Pfleger*, § 1909 a násl., § 1915 a násl. BGB).

Jedná-li zákonný zástupce jménem zastoupeného nezpůsobilého k právním úkonům, postihují následky jeho jednání tohoto zastoupeného.⁷² Pokud chce zákonný zástupce sám uskutečnit právní úkon s osobou zastoupenou, brání § 181 BGB zásadně tomuto zastoupení, a osobě nezpůsobilé k právním úkonům musí být ustanoven opatrovník, který ji zastupuje ve styku s jejím zákonným zástupcem (§ 1909 odst. 1, 2. věta).⁷³ Zákonný zástupce není též oprávněn za zastoupeného uskutečňovat právní úkony ryze osobní povahy, jakým je například zřízení závěti.⁷⁴

Určení otcovství (*Anerkennung der Vaterschaft*) je i v německém právu považováno za prohlášení ryze osobní povahy. K účinnosti prohlášení osoby omezeně způsobilé k právním úkonům je nicméně narozdíl od českého práva třeba předchozího souhlasu zákonného zástupce (§ 1596 odst. 1 BGB: „*Wer in der Geschäftsfähigkeit*

⁷¹ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 296-300

⁷² Brox, H., Walker, W.D. Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage. Köln, München: Carl Heymanns Verlag GmbH, 2007, s. 150

⁷³ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 316

⁷⁴ Wolf, M. Bürgerliches Gesetzbuch Band 2 Allgemeiner Teil 2. 13. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1999, s. 9

beschränkt ist, kann nur selbst anerkennen. Die Zustimmung des gesetzlichen Vertreters ist erforderlich.“). Ovšem v případě dítěte absolutně nezpůsobilého k právním úkonům nebo dítěte, které ještě nedovršilo 14. rok věku, činí toto prohlášení sám zákonný zástupce dítěte (§ 1596 odst. 2 BGB: „Für ein Kind, das geschäftsunfähig oder noch nicht 14 Jahre alt ist, kann nur der gesetzliche Vertreter der Anerkennung zustimmen“) a ustanovení § 106 a násl. BGB se pro tyto případy nepoužijí. K uznání otcovství ani k udělení souhlasu nelze nikoho zmocnit (§ 1596 odst. 4 BGB).

4.5 Omezená způsobilost k právním úkonům – Beschränkte Geschäftsfähigkeit

§ 106 BGB popisuje okruh osob, které jsou ve své způsobilosti k právním úkonům omezeny. Jedná se o stupeň mezi absolutní nezpůsobilostí a plnou způsobilostí k právním úkonům. Status omezené způsobilosti nastupuje dovršením 7. roku věku, tedy v den 7. narozenin v 00:00 hodin, a končí uplynutím posledního dne 17. roku věku, tedy ve 24:00 hodin (srov. § 187 odst. 2, 1.věta, § 188 odst. 2, 2 BGB). Zákon pro tyto osoby používá termín nezletilí (*Minderjährige*) oproti k právním úkonům zcela nezpůsobilým dětem mladším 7 let (*Kinder unter 7 Jahren*). Tyto osoby se sice mohou účastnit právního styku, ale z důvodu jejich nezkušenosti jsou chráněny před negativními účinky jejich právního jednání. Ochrana nezletilých má naprostou přednost před zájmem ochrany důvěryhodnosti v právním styku, z čehož vyplývá, že § 106 až § 113 BGB platí také tehdy, když druhá strana právního úkonu nemohla usuzovat na omezenou způsobilost k právním úkonům spolukontrahenta, a to například z důvodu vyzrálého vzezření nezletilého.⁷⁵

Nezletilý může samostatně platně uskutečňovat pouze takové právní úkony, které mu přinášejí toliko právní prospěch (*lediglich rechtlicher Vorteil*, § 107 BGB), dále je oprávněn k zastupování (§ 165 BGB). V ostatních případech potřebuje nezletilý k platnému uskutečnění právního úkonu souhlas svého zákonného zástupce.⁷⁶

⁷⁵ Rüthers, B., Stadler, A. Allgemeiner Teil des BGB. 15. Auflage. München: C.H.Beck, 2007, s. 291

⁷⁶ Wolf, M. Bürgerliches Gesetzbuch Band 2 Allgemeiner Teil 2. 13. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1999, s.10-11

Německé právo nespojuje uzavření manželství před dovršením věku 18 let s nabytím plné způsobilosti k právním úkonům a nezletilý tak i po uzavření sňatku nadále podléhá rodičovské péči. Ta je omezena ustanovením § 1633 BGB na zastupování v osobních záležitostech. Správa majetku nezletilého přísluší až do dovršení zletilosti zásadně jeho rodičům. K právním úkonům, které nezletilému nepřináší toliko právní prospěch, tedy nezletilý potřebuje i po uzavření sňatku souhlas svého zákonného zástupce (§ 107 odst. 1 BGB).

4.5.1 Právní úkony nevyžadující souhlas – *Einwilligungsfreie Rechtsgeschäfte*

Nezletilý nepotřebuje souhlas svého zákonného zástupce k právním úkonům, které jsou pro něj „toliko právně výhodné“ (*lediglich rechtlich vorteilhaft*). O tzv. toliko právně výhodný právní úkon (*lediglich rechtlich vorteilhaftes Rechtsgeschäft*) se jedná tehdy, když se jím zlepšuje právní postavení nezletilého. Rozhodující jsou pouze právní následky právního úkonu, nikoli následky hospodářské. Tyto právní úkony smí mít za následek pouze právní prospěch pro nezletilého, nepostačuje pokud právní prospěch převažuje nad právním neprospěchem plynoucím z právního úkonu.⁷⁷

V této souvislosti je nutno mít na zřeteli rozlišování mezi tzv. zavazovacím právním úkonem (*Verpflichtungsgeschäft*) a tzv. dispozičním právním úkonem (*Verfügungsgeschäft*), ke kterému dochází na základě dvou principů: „*Trennungsprinzip*“, a „*Abstraktionsprinzip*“. *Verpflichtungsgeschäft* je právní úkon, který zakládá povinnost k určitému plnění. *Verfügungsgeschäft* je právní úkon, na jehož základě dochází k bezprostřednímu postoupení, zatížení, změnění nebo zatížení určitého práva.⁷⁸

Při aplikaci § 107 BGB a posuzování otázky právní výhodnosti právního úkonu je nutno od sebe *Verpflichtungsgeschäft* a *Verfügungsgeschäft* striktně odlišovat. Jedná se o uplatnění tzv. oddělovacího principu (*Trennungsprinzip*).

⁷⁷ Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s.128

⁷⁸ „Rechtsgeschäft, durch das ein Recht unmitterbar übertragen, belastet, geändert oder aufgehoben wird.“ (Brox, H., Walker, W.D. Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage. Köln, München: Carl Heymanns Verlag GmbH, 2007, s. 63)

Druhým podstatným principem je tzv. princip abstrakce (*Abstraktionsprinzip*), který znamená, že otázka platnosti zavazovacího právního úkonu nemá žádný vliv na platnost dispozičního právního úkonu.

Verpflichtungsgeschäft je toliko právně výhodný, pokud jím nezletilý nepřebírá žádnou právní povinnost. Oboustranný právní úkon není pro osobu omezeně způsobilou k právním úkonům nikdy „*lediglich rechtlich vorteilhaft*“, jelikož zakládá povinnosti pro obě strany právního úkonu. Naproti tomu bude platný jednostranný právní úkon, kterým se zavazuje pouze osoba způsobilá k právním úkonům.

Verfügungsgeschäft je toliko právně výhodný, pokud se jím určité právo postupuje, ruší, mění nebo zatěžuje ve prospěch nezletilého. Na základě abstrakčního principu jsou dispozice s právy (*Verfügungen*) jakožto abstraktní právní úkony nezávislé na právních úkonech zakládajících jejich existenci (*Verpflichtungsgeschäfte*). Pokud tedy dojde např. k převodu vlastnictví movité věci na nezletilého podle § 929 1. věta BGB skrze dohodu (*Einigung*) a předání (*Übergabe*), tak je tento právní úkon pro nezletilého toliko právně výhodný a nezletilý se tak stává majitelem věci, aniž by k tomu potřeboval souhlas svého zákonného zástupce. Kupní smlouva, na základě které došlo k převodu vlastnictví, je však bez souhlasu zákonného zástupce neplatná, neboť zakládá povinnost k zaplacení kupní ceny, a tím pádem není toliko právně výhodná. Tato neplatnost kupní smlouvy se nicméně nijak nedotýká platnosti právního úkonu, kterým došlo k převodu vlastnictví.⁷⁹

Lediglich rechtlich vorteilhaft je například přijetí daru, pokud není spojeno s daní (§ 525 BGB) a pokud se nejedná o darování zvířete, pro které platí § 11c zákona o ochraně zvířat (TierschutzG). Dále se může jednat o prominutí dluhu, přijetí nezatíženého odkazu, přivlastnění si věci ničí (§ 958 odst.1 BGB) nebo výpověď bezúročné půjčky, kterou se stává splatným nárok na vrácení půjčky (§ 488 odst. 1, 2. věta BGB) pokud je nezletilý na straně věřitele. Z jednání podobných právním úkonům, na která jsou předpisy o způsobilosti k právním úkonům přiměřeně

⁷⁹ Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 128

použitelné, nevyžadují souhlas upomínka (*Mahnung*) a uplatnění reklamace (*Mangelrüge*).⁸⁰

4.5.2 Neutrální právní úkony – *Neutrale Rechtsgeschäfte*

Právní úkony, které nezletilému nepřináší ani právní prospěch, ani nepospěch, tzv. neutrální (indiferentní) právní úkony, jsou podle převládajícího mínění platné i pokud k nim došlo bez souhlasu zákonného zástupce. Jedná se zde především o případy právního zastoupení prostřednictvím nezletilého (§ 165 BGB). Ačkoli znění § 107 BGB výslovně vyžaduje získání právního prospěchu, nevyžaduje se souhlas zákonného zástupce, pokud nejsou dotčeny majetkově právní zájmy nezletilého. Na základě tohoto extenzivního teleologického výkladu jsou neutrální úkony postaveny naroveň tzv. toliko právně výhodným právním úkonům.⁸¹

4.5.3 Právní úkony vyžadující souhlas – *Einwilligungsbedürftige Rechtsgeschäfte*

K platnosti projevu vůle, kterým nezletilý nezískává toliko právní prospěch, se vyžaduje souhlas (*Einwilligung*) jeho zákonného zástupce (srov. § 107 BGB).⁸² Tento souhlas musí být udělen ještě před uskutečněním právního úkonu (srov. § 183 BGB). Pokud osoba omezeně způsobilá k právním úkonům získala předchozí souhlas svého zákonného zástupce k uskutečnění určitého právního úkonu, je její projev vůle platný. Souhlas zákonného zástupce je zásadně do uskutečnění právního úkonu odvolatelný (§ 183 1. věta BGB). Tento souhlas zákonného zástupce i jeho odvolání mohou být vyjádřeny jak vůči nezletilému, tak vůči jeho smluvnímu partnerovi (srov. § 182 odst.1, § 183 2. věta BGB).

Příkladem právního úkonu, který není „*lediglich rechtlich vorteilhaft*“ jsou zásadně vzájemné smlouvy, protože vždy zavazují k určitému protiplnění. Pokud je mladistvému například nabídnut ojetý motocykl za takovou cenu, že se jedná o ekonomicky velice výhodný nákup, nejedná se o právní úkon, který by byl toliko

⁸⁰ Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. 9. Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 452

⁸¹ Rüthers, B., Stadler, A. Allgemeiner Teil des BGB. 15. Auflage. München: C.H.Beck, 2007, s. 298

⁸² §107 BGB: „Der Minderjährige bedarf zu einer Willenserklärung, durch die er nicht lediglich einen rechtlichen Vorteil erlangt, der Einwilligung seines gesetzlichen Vertreters.“

právně výhodný, protože s každým nákupem je spojena povinnost zaplacení kupní ceny.⁸³

Rozsah souhlasu

Souhlas zákonného zástupce se může vztahovat na uskutečnění jednoho nebo více právních úkonů. Pokud zákonný zástupce zmocňuje nezletilého k omezenému okruhu právních úkonů, jedná se o tzv. omezený generální konsens (*beschränkter Generalkonsens*). Rodiče tak mohou například zmocnit nezletilého k právním úkonům uskutečňovaným v souvislosti se studiem v určitém místě apod.

Nepřípustný je všeobecný generální souhlas ke všem právním úkonům nezletilého, kterým by byl nezletilý de facto postaven na roveň plně způsobilého právním úkonům.

Projev vůle nezletilého je účinný v takovém rozsahu, v jakém se jeho obsah shoduje s předchozím (*Einwilligung*) nebo následným souhlasem (*Genehmigung*). Rozhodující je jak tento rozsah vnímá ten, komu je souhlas určen. Pokud například rodiče povolili svému nezletilému synovi nákup mobilního telefonu za 50 euro, nepokrývá tento jejich souhlas koupi za vyšší cenu. Pokud nezletilý syn rodičům lživě tvrdil, že jeho nový mobilní telefon stál pouze 50 euro, ve skutečnosti však stál 150 euro, je vůči tomuto nezletilému dodatečně udělené schválení právního úkonu neúčinné (*unwirksam*), neboť zákonný zástupce nemohl rozpoznat tuto chybějící shodu. Pokud by byl ovšem následný souhlas udělen vůči prodáváči, byl by tak účinný, neboť ten nemohl tuto diskrepanci rozpoznat. I když se rodiče v tomto případě mýlili ohledně výše skutečné ceny, nemohou svůj následný souhlas rozporovat, jelikož se jednalo o omyl v pohnutce (*Motivirrtum*) a skutečnost, že byli uvedeni v omyl nezletilým, je podle § 123 odst. 2 BGB k rozporování jejich souhlasu neopravňuje.⁸⁴

Vedle předchozího či dodatečného souhlasu zákonného zástupce se pro určité právní úkony vyžaduje navíc ještě souhlas rodinného nebo opatrovnického soudu

⁸³Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 452

⁸⁴ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 455

(*Genehmigung des Familien- /Vormundschaftsgerichts*, srov. § 1643, 1812, 1813, 1821, 1822 BGB).⁸⁵

„Taschengeldparagraph“

Pokud zákonný zástupce dá k dispozici nezletilému určité prostředky k určitému účelu nebo k volné dispozici, jedná se tak de facto o konkludentní souhlas k právním úkonům. Tuto situaci upravuje tzv. Taschengeldparagraph (*Taschengeld* – kapesné), § 110 BGB.

Smlouva uzavřená nezletilým bez výslovného souhlasu jeho zákonného zástupce se považuje za platnou, a to ex tunc, pokud nezletilý dosáhl smluvního plnění prostředky, které mu byly přenechány jeho zákonným zástupcem k tomuto účelu nebo k volné dispozici nebo pokud mu byly přenechány se souhlasem zákonného zástupce třetí osobou.⁸⁶ § 110 BGB výslovně vztahuje pouze na smlouvy.

Takováto smlouva se stává platnou až v okamžiku úplného splnění závazku (§ 362 BGB). Mezi prostředky, se kterými může mladistvý volně disponovat, nepatří pouze kapesné, nýbrž všechny příjmy, které mu rodiče přenechají k dispozici. Pod pojem „prostředky“ spadají nejen peníze, ale i jiné majetkové hodnoty.⁸⁷

Schwebende Unwirksamkeit

Právní úkon uskutečněný nezletilým bez potřebného předchozího souhlasu jeho zákonného zástupce je tzv. *schwebend unwirksam*⁸⁸. Jeho platnost závisí na případném dodatečném schválení (*Genehmigung*) zákonným zástupcem.⁸⁹ Až do

⁸⁵ Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 455

⁸⁶ §110 BGB: „Ein von dem Minderjährigen ohne Zustimmung des gesetzlichen Vertreters geschlossener Vertrag gilt als von Anfang an wirksam, wenn der Minderjährige die vertragsmäßige Leistung mit Mitteln bewirkt, die ihm zu diesem Zweck oder zu freier Verfügung von dem Vertreter oder mit dessen Zustimmung von einem Dritten überlassen worden sind.“

⁸⁷ Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 458

⁸⁸ Doslova přeloženo: „vznášející se; dosud nerozhodnutá“ neplatnost; jedná se institut mající podobné rysy jako tzv. negotium claudicans

⁸⁹ Srov. § 108 odst. 1 BGB: „Schließt der Minderjährige einen Vertrag ohne die erforderliche Einwilligung des gesetzlichen Vertreters, so hängt die Wirksamkeit des Vertrags von der Genehmigung des Vertreters ab.“

tohoto případného schválení trvá tzv. *Schwebezustand*⁹⁰. Dodatečný souhlas může být vyjádřen vůči nezletilému nebo vůči smluvnímu partnerovi nezletilého (§ 182 odst. 1 BGB). Udělením souhlasu se smlouva stává platnou, a to s účinky ex tunc (§ 184 odst. 1 BGB). Následkem odepření dodatečného souhlasu je neplatnost smlouvy.

Pokud nezletilý dosáhne zletilosti v době, kdy je jím uzavřená smlouva *schwebend unwirksam*, nastupuje jeho dodatečný souhlas namísto souhlasu jeho zákonného zástupce (§ 108 odst. 3 BGB).⁹¹

Smluvní partner nezletilého má přirozeně zájem na tom, aby stav právní nejistoty ohledně jím uzavřené smlouvy trval co nejkratší dobu. § 108 odst. 2 BGB opravňuje smluvního partnera nezletilého, aby vyzval zákonného zástupce nezletilého k vyjádření se ohledně dodatečného schválení. Po této výzvě může být dodatečné schválení vyjádřeno pouze vůči smluvnímu partnerovi. Pokud nedojde k udělení dodatečného schválení ve lhůtě dvou týdnů od doručení výzvy, považuje se schválení za odepřené a smlouva je neplatná.

Dokud je platnost smlouvy uzavřené s nezletilým *schwebend unwirksam*, zůstává otázka konečné platnosti a vázanosti nezletilého touto smlouvou až do rozhodnutí zákonného zástupce otevřená. Aby tímto stavem nebyl smluvní partner příliš znevýhodněn, nabízí mu § 109 BGB právo odvolání, resp. zrušení platnosti (*Widerrufsrecht*). Toto právo může smluvní partner uplatnit až do okamžiku dodatečného schválení jím uzavřené smlouvy, a to vůči samotnému nezletilému nebo jeho zákonnému zástupci. Ochrana smluvního partnera však není namístě, pokud o omezené způsobilosti k právním úkonům druhé smluvní strany věděl. V takovém případě mu *Widerrufsrecht* nepřísluší. Přísluší mu však tehdy, pokud nezletilý nepravdivě tvrdil, že má souhlas (*Einwilligung*) zákonného zástupce. Pokud ovšem smluvní partner věděl v okamžiku uzavření smlouvy o nedostatku tohoto souhlasu, uplatnění *Widerrufsrecht* je vyloučeno.⁹²

⁹⁰ Stav, kdy se právní úkon tzv. „vznáší“, kdy ještě není jasné zda bude platný či neplatný; jakýsi kulhající právní úkon

⁹¹ §108 odst. 3 BGB: „Ist der Minderjährige unbeschränkt geschäftsfähig geworden, so tritt seine Genehmigung an die Stelle der Genehmigung des Vertreters.“

⁹² Brox, H., Walker, W.D. Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage. Köln, München: Carl Heymanns Verlag GmbH, 2007, s. 157-158

4.5.4 Jednostranné právní úkony

Jednostranné právní úkony nevyžadující souhlas – Einwilligungsfreie einseitige Rechtsgeschäfte

Do této skupiny právních úkonů patří projevy vůle nezletilého, jejichž obsahem je například výpověď nájemní smlouvy, udělení plné moci atd. Také zde se uplatňuje hledisko právní výhodnosti právních úkonů (*lediglich rechtlich vorteilhaft*) a jednostranné právní úkony nevyžadující předchozí souhlas zákonného zástupce jsou takové, které jsou spojeny toliko s právním prospěchem.

Jednostranné právní úkony vyžadující souhlas - Einwilligungsbefürftige einseitige Rechtsgeschäfte

Na základě § 107 BGB může dojít k platnému uzavření jednostranného právního úkonu, který není *lediglich rechtlich vorteilhaft*, pouze s předchozím souhlasem zákonného zástupce. Pokud nedojde k písemnému předložení tohoto souhlasu, může adresát tohoto jednostranného právního úkonu bezodkladně odmítnout jeho platnost (*zurückweisen*), čímž se tento právní úkon stane neplatným i v případě, že souhlas k právnímu úkonu byl udělen (§ 111 věta 2. BGB).⁹³ Odmítnutí platnosti (*Zurückweisung*) je vyloučeno, pokud zákonný zástupce nezletilého smluvního partnera o udělení souhlasu informoval (srov. § 111 věta 3. BGB).

Jednostranný právní úkon, který uskuteční nezletilý bez potřebného souhlasu zákonného zástupce, je neplatný (§ 111 věta 1. BGB), a ani následným schválením nedojde k jeho konvalidaci.

4.6 Částečná způsobilost k právním úkonům – Partielle Geschäftsfähigkeit

Ve dvou případech upravuje BGB možnost propůjčení plné způsobilosti k právním úkonům pro určitou oblast činnosti i osobě omezeně způsobilé k právním úkonům. § 112 BGB to umožňuje pro činnost spočívající ve vedení živnosti

⁹³ Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s.137-139

(samostatná činnost) a § 113 BGB pro služební nebo pracovní poměry (závislá činnost).

Právě tato úprava obsažená v ustanoveních § 112 a 113 BGB se stala základním zdrojem inspirace pro v českém právu zcela novou koncepci obsaženou v § 33 n. o. z..

4.6.1 Samostatné provozování výdělečné činnosti - *Selbständiger Betrieb eines Erwerbsgeschäfts (§ 112 BGB)*

Podle § 112 BGB může být nezletilý zmocněn svým zákonným zástupcem k samostatnému provozování výdělečné činnosti. Jedná se přitom o zvláštní případ omezeného generálního konsensu. Toto zmocnění nepodléhá žádné formě a je účinné od okamžiku, kdy dojde nezletilému.

Zmocní-li zákonný zástupce se souhlasem opatrovnického soudu osobu omezeně způsobilou k právním úkonům k samostatnému výkonu výdělečné činnosti, stává se tak tato osoba neomezeně způsobilou k takovým právním úkonům, které s sebou taková obchodní činnost přináší (§ 112 věta 1. BGB). Nezletilý pak v tomto rozsahu nepotřebuje už žádný souhlas zákonného zástupce a zákonný zástupce za něj nemůže v těchto věcech sám platně jednat. Tato částečná plná způsobilost k právním úkonům však není neomezená. Nevztahuje se totiž na ty právní úkony, ke kterým potřebuje zákonný zástupce souhlas opatrovnického soudu (§ 112 věta 2. BGB).⁹⁴

Zákonný zástupce může toto zmocnění nezletilého kdykoli odvolat, potřebuje k tomu však svolení opatrovnického soudu. (§ 112 odst. 2 BGB). Ten musí prověřit, zda odejmutí tohoto zmocnění odpovídá zájmu nezletilého.

4.6.2 Služební nebo pracovní poměr - *Dienst- oder Arbeitsverhältnis (§ 113 BGB)*

Zmocní-li zákonný zástupce nezletilého k nastoupení do služebního nebo pracovního poměru, stává se tak nezletilý neomezeně způsobilým k právním úkonům, které se týkají uzavírání nebo rušení služebního nebo pracovního poměru nebo plnění

⁹⁴ §112 odst.1 BGB: „Ermächtigt der gesetzliche Vertreter mit Genehmigung des Vormundschaftsgerichts den Minderjährigen zum selbständigen Betrieb eines Erwerbsgeschäfts, so ist der Minderjährige für solche Rechtsgeschäfte unbeschränkt geschäftsfähig, welche der Geschäftsbetrieb mit sich bringt. Ausgenommen sind Rechtsgeschäfte, zu denen der Vertreter der Genehmigung des Vormundschaftsgerichts bedarf.“

povinností vyplývajících z tohoto vztahu (§ 113 odst. 1 věta 1. BGB). Svolení opatrovnického soudu v těchto případech na rozdíl od § 112 BGB není potřeba. Vyňaty jsou ovšem smlouvy, ke kterým potřebuje zákonný zástupce svolení opatrovnického soudu (§ 113 odst. 1 věta 2. BGB, srov. § 1643, 1821 a násl. BGB).⁹⁵

Výdělečně činný nezletilý získává v této oblasti odpovídající samostatnost a je subjektem odpovědnosti; jedná se o tzv. způsobilost k práci (*Arbeitsmündigkeit*).⁹⁶

Zmocnění nepodléhá žádné formě a musí být vyjádřeno vůči nezletilému.

Zmocnění pro jednotlivý případ se v pochybnostech považuje za všeobecné zmocnění k uzavírání pracovních poměrů stejného druhu (§ 113 odst. 4 BGB). Toto zmocnění může zákonný zástupce vzít zpět (*zurücknehmen*) nebo omezit (*beschränken*), a to projevem vůle vůči nezletilému, nikoli však vůči smluvnímu partnerovi.⁹⁷ Takto zmocněná osoba je tak v rámci situací uvedených v § 113 BGB zcela způsobilá k právním úkonům a zákonnému zástupci v tom samém rozsahu nepřisluší právo zastoupení.

Je-li zákonným zástupcem opatrovník (*Vormund*), může být jím odepřené zmocnění na návrh nezletilého nahrazeno opatrovnickým soudem. Opatrovnický soud pak musí toto zmocnění udělit, je-li to v zájmu svěřence (§ 113 odst. 3 BGB).

Zmocnění na základě § 112 a 113 BGB mají za následek rozšíření procesní způsobilosti pro vymezený okruh právních úkonů, ke kterým nezletilý neomezeně způsobilý.⁹⁸

4.7 Omezené ručení mladistvých

Podle původního znění BGB ručili nezletilí neomezeně za závazky, které jejich jménem přijali jejich zákonní zástupci, a to především rodiče. Spolkový ústavní

⁹⁵ §113 odst.1,2 BGB: „Ermächtigt der gesetzliche Vertreter den Minderjährigen, in Dienst oder in Arbeit zu treten, so ist der Minderjährige für solche Rechtsgeschäfte unbeschränkt geschäftsfähig, welche die Eingehung oder Aufhebung eines Dienst- oder Arbeitsverhältnisses der gestatteten Art oder die Erfüllung der sich aus einem solchen Verhältnis ergebenden Verpflichtungen betreffen. Ausgenommen sind Verträge, zu denen der Vertreter der Genehmigung des Vormundschaftsgerichts bedarf.“

⁹⁶ Wolf, M. Bürgerliches Gesetzbuch Band 2 Allgemeiner Teil 2. 13. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1999, s. 27

⁹⁷ Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 140

⁹⁸ Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004, s. 465

soud vyslovil ve svém rozhodnutí z 13. 5. 1986⁹⁹, že toto pojetí neomezeného ručení dětí za právní úkony učiněné jejich rodiči na základě zákonného zastoupení není v souladu s ústavně-právně chráněným právem osobnosti dítěte (čl. 2 odst. 1 ve spojení s čl. 1 odst. 1 GG). S účinností k 1. 1. 1999 byl do BGB vložen § 1629a, který toto ručení nezletilých omezil. Podle současné úpravy tedy ručí nezletilí za závazky, které za ně přijali rodiče jednající v rámci zákonného zastoupení nebo které nezletilí přijali sami se souhlasem zákonného zástupce, pouze do výše majetku, který vlastnil nezletilý v okamžiku dovršení plnoletosti (§ 1929a odst. 1 BGB). Výjimkou jsou právní úkony, které slouží k uspokojení osobních potřeb nezletilého, a takové, které vznikají při samostatném provozování výdělečné činnosti, ke kterým byl nezletilý zmocněn na základě § 112 BGB.¹⁰⁰

Podobná úprava v českém OZ není obsažena. Ochrana nezletilého je však v tomto směru implicitně zahrnuta v ustanovení § 28 OZ, který vyžaduje schválení soudu neběžných majetkových záležitostí, které byly učiněny zákonným zástupcem. Pokud by nikoli běžná majetková záležitost byla vyřízena zákonným zástupcem bez souhlasu soudu nebo pokud by soud takové nakládání s majetkem zákonného zástupce neschválil, byl by právní úkon zákonného zástupce neplatný.

5 Exkurs: právní úprava v jiných evropských státech

5.1 Francie

Pro platnost právního úkonu vyžaduje čl. 1108 CC způsobilost k právním úkonům dané osoby, neboli *capacité d'exercice*. Podle čl. 1123 CC je způsobilou k právním úkonům každá osoba, kterou zákon neprohlašuje za nezpůsobilou (*incapable*). V následujícím článku obsahuje Code Civil taxativní výčet těchto osob nezpůsobilých k právním úkonům. Jedná se o neemancipované nezletilé (*mineurs non émancipés*) a pod ochranu zákona (čl. 488 odst. 2 a 3 CC) postavené zletilé osoby (*majeurs protégés*). Francouzské právo nevychází z právní koncepce omezené

⁹⁹ BVerfGE 72, 155, 174

¹⁰⁰ Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007, s. 142

způsobilosti k právním úkonům založené na základě určité věkové hranice.¹⁰¹ Francouzská právní teorie i praxe však zastává stanovisko, že jednání dítěte, které ještě nedosáhlo takové duševní zralosti, která je nutná k uvědomění si dalekosáhlosti svého právního jednání (*discernement*), je právně irelevantní z hlediska nedostatku tzv. *capacité naturelle*.¹⁰²

I po roce 1974, kdy došlo ke snížení věkové hranice pro dosažení plnoletosti z původních 21 na 18 let, si francouzské právo uchovalo institut emancipace (*émancipation*). K ní dochází buď na základě zákona jako důsledek uzavření sňatku¹⁰³ nebo udělením opatrovnickým soudem (*juge des tutelles*) po dovršení 16. roku věku. Po zákonné reformě z roku 1964 mají emancipovaní nezletilí a plnoletí zásadně stejné právní postavení (čl. 841 odst. 1 CC). Výjimky vyplývají toliko z čl. 841 odst. 2 CC a čl. 847 CC.¹⁰⁴

U neemancipovaných osob, které nedovršily 18 let, rozlišuje francouzské právo tři skupiny právních úkonů: právní úkony, které činí zákonný zástupce sám, právní úkony, které činí zákonný zástupce v součinnosti se spoluzástupcem, rodinnou radou (*conseil de famille*), popř. opatrovnickým soudem, a právní úkony, které může činit sám nezletilý. V naprosté většině případů vychází Code Civil z provedení právního úkonu zákonným zástupcem samostatně. Jedná se o právní úkony tzv. řádné správy, pokud v nich není oprávněn jednat sám nezletilý. Právní úkony spadající do druhé skupiny zahrnují případy překračující tuto řádnou správu. Výjimečně může nezletilý uskutečňovat určité právní úkony sám bez nutnosti souhlasu svého zákonného zástupce. Podle generální klausule formulované v čl. 389-3 odst. 1 a čl. 450 odst. 1 CC se zákonné zastoupení nevztahuje na případy, kdy zákon nebo obyčej zmocňují nezletilého k samostatnému jednání („*dans lesquels la loi ou l'usage autorise les mineurs à agir eux-mêmes*“). Jedná se zde o právní úkony výhradně

¹⁰¹ Ferid, M., Sonnenberger, H.J. Das Französische Zivilrecht. 2.Auflage. Heidelberg: Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, 1994, s. 464

¹⁰² Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 266

¹⁰³ Nezletilý může uzavřít sňatek pokud splňuje podmínky způsobilosti ke sňatku, která ve francouzském právu spočívá v dovršení 18 let u mužů a 15 let u žen (čl. 144 CC). Čl. 148 CC však umožňuje osvobození od této podmínky. Kromě toho je k uzavření sňatku nezletilých nutný souhlas osob uvedených v čl. 148 a násl. CC.

¹⁰⁴ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 263

osobní povahy, u kterých není možné zastoupení, dále o právní úkony každodenního života, právní úkony v souvislosti s pracovním poměrem atd.¹⁰⁵

Chybějící *capacité* nezletilého vede k relativní neplatnosti právního úkonu, které se může ve lhůtě pěti let dovolávat zákonný zástupce nebo nezletilý po dosažení plnoletosti (čl. 1108, 1125, 1304 CC). Pokud nedojde k uplatnění relativní neplatnosti, může být právní úkon zrušen jen z důvodu přílišné újmy pro nezletilého (tzv. *lésion*).¹⁰⁶

5.2 Anglie¹⁰⁷

Též anglosaské právo vyžaduje k platnému uzavření smlouvy tzv. *capacity to contract* smluvních stran. Kategorie osob, kterým tato způsobilost zcela nebo částečně chybí, představují v moderním anglickém právu nezletilí (*minors*, dříve *infants*), dále duševně nemocní (*mentally disordered persons*) a opilí (*drunken persons*). Ve starším právu se vyskytující nezpůsobilost vdaných žen byla postupně zrušena legislativou v průběhu 19. století. Na rozdíl od kontinentálního práva nezná anglosaské právo žádný všeobecný institut zákonného zastoupení osob nezpůsobilých a částečně nezpůsobilých k právním úkonům. Právní úkony těchto osob tudíž zásadně nemohou být zplaněny skrze souhlas zákonného zástupce.

Nástup plnoletosti, a tím i plné způsobilosti k právním úkonům, spojuje anglické právo s dovršením 18. roku věku. Původní hranice plnoletosti byla z 21 let snížena na 18 zákonem z roku 1969 (Family Law Reform Act). Další členění na základě věku v rámci skupiny osob nezletilých je anglickému právu neznámé, pouze „smlouvy“ uzavřené velmi malými dětmi (*very young children*) budou podle anglického common law pro nedostatek rozumové schopnosti považovány za neplatné (*void*). Smlouvy uzavřené staršími nezletilými rozděluje dnešní common law

¹⁰⁵ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1, Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 264; Ferid, M., Sonnenberger, H.J. Das Französische Zivilrecht. 2.Auflage. Heidelberg: Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, 1994, s. 465-467

¹⁰⁶ Ferid, M., Sonnenberger, H.J. Das Französische Zivilrecht. 2.Auflage. Heidelberg: Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, 1994, s. 468-469

¹⁰⁷ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s. 272-274

na takové, které zavazují pouze druhou smluvní stranu (*voidable contracts*) a takové, které zavazují též nezletilého (*contracts binding on a minor*).

Nezletilý je zavázán především ze smluv, jejichž předmětem plnění jsou tzv. necessities. Necessaries definuje Sale of Goods Act z roku 1979 v oddílu 3(3) jako zboží odpovídající životním poměrům nezletilého a jeho potřebám v okamžiku jeho prodeje a dodání („*goods suitable to the condition in life of the minor and to the actual requirements at the time of the sale and delivery*“). Podle common law se necessities vztahuje nejen na hmotné věci (*goods*), ale také pro nezletilého nezbytné služby (*services*), například služby poskytnuté doktorem nebo advokátem. Pojem necessities je vykládán současnou anglickou judikaturou poměrně široce. Druhou kategorií smluv zavazujících nezletilého tvoří smlouvy k dobru nezletilého (*contracts for the minors' benefit*). O smlouvy, jejichž předmětem plnění jsou necessities, nebo o smlouvy k dobru nezletilého se však jedná pouze tehdy, pokud se po celkovém posouzení obsahu smluvního vztahu prokáže jeho ekonomická výhodnost pro nezletilého.

Jednostranná vázanost druhé strany smlouvou uzavřenou s nezletilým představuje zásadní ustanovení common law (*general rule at common law*) pro právní úkony nezletilých. Společné pro tyto voidable contracts je to, že od nich nemůže zletilá smluvní strana odstoupit a jejich konečná platnost závisí tedy jen na rozhodnutí nezletilého. Vzhledem k tomuto oprávnění nezletilého se rozlišují dvě skupiny voidable contracts: smlouvy zprvu platné, které může nezletilý odvolat, a smlouvy zprvu neplatné, které se po schválení nezletilým stanou platnými.

Odvolatelné smlouvy (*contracts unless repudiated, positive voidable contracts*) zahrnují především určité dlouhodobé závazkové vztahy, na jejichž základě nezletilý získá nějaké majetkové právo a sám se zavazuje k poskytování opakujícího se protiplnění. Jednotlivě se jedná o smlouvu a pronájmu půdy (*contracts to lease land*), manželská smlouva (*marriage settlements*), upsání nebo nabytí podílů na kapitálové společnosti (*company*) a vstup do osobní společnosti (*partnership*). Ještě není s konečnou platností vyjasněno, zda se jedná o taxativní výčet, nebo zda do této kategorie spadají i jiné podobné dlouhodobé závazkové vztahy. Právo odvolání (*repudiation*) má smluvní strana, která byla v době uzavření smlouvy nezletilá, a to

během své nezletilosti, i následně během přiměřené doby (*a reasonable time*) po dosažení plnoletosti. Účinky odvolání nastávají zásadně *ex tunc*.

Zbylé smlouvy (*contracts not binding until ratified, negative voidable contracts*) jsou neplatné až do momentu jejich případného schválení (*ratification*) nezletilým, ke kterému může dojít až po dovršení zletilosti. Při chybějícím souhlasu se jedná o relativně neplatné smlouvy.

5.3 Švýcarsko

Švýcarský občanský zákoník definuje způsobilost k právním úkonům (*Handlungsfähigkeit, exercice des droits civils, esercizio dei diritti civili*) jakožto způsobilost zakládat svým jednáním práva a povinnosti („*Fähigkeit durch seine Handlungen Rechte und Pflichten zu begründen*“).¹⁰⁸ Předpoklady způsobilosti k právním úkonům vymezuje pozitivně v čl.13-16 SchwZGB, předpoklady a následky nezpůsobilosti k právním úkonům v následujících čl.17-19 SchwZGB. Způsobilost k právním úkonům nutně vyžaduje zletilost (*Mündigkeit, la majorité*) a schopnost úsudku (*Urteilsfähigkeit, la capacité de discernement*).

Zletilosti se dosahuje dovršením 18. roku věku a současné švýcarské právo neumožňuje dřívější dosažení zletilosti ani emancipací, ani uzavřením sňatku.

Za schopného úsudku ve smyslu švýcarského občanského zákoníku považuje čl. 16 SchwZGB každého, komu vzhledem k jeho věku nebo následkem duševní nemoci, duševní slabosti, opilosti nebo podobných stavů nechybí schopnost rozumově jednat („*jeder, dem nicht wegen seines Kindesalters oder infolge von Geisteskrankheit, Geistesschwäche, Trunkenheit oder ähnlichen Zuständen, die Fähigkeit mangelt, vernunftgemäß zu handeln.*“).

Za osoby nezpůsobilé k právním úkonům označuje čl. 17 SchwZGB osoby neschopné úsudku, nezletilé a osoby zbavené svéprávnosti (*nicht urteilsfähig, unmündig, entmündigt*). Jednání těchto osob nemá zásadně žádné právní účinky (čl. 18 SchwZGB). Úsudku schopní nezletilí nebo osoby zbavené svéprávnosti se mohou skrze své jednání zavazovat pouze se souhlasem jejich zákonného zástupce. Souhlas zákonného zástupce těchto osob však není nutný k takovým právním

¹⁰⁸ Art. 12 SchwZGB

úkonům, kterými získá bezplatně nějakou výhodu, nebo kterými vykonává svoje osobnostní práva.¹⁰⁹ Současná švýcarská právní teorie v této souvislosti hovoří o „omezené nezpůsobilosti k právním úkonům“, kterou odlišuje od „omezené způsobilosti k právním úkonům“. V prvním případě je pravidlem nezpůsobilost k právním úkonům a způsobilost k právním úkonům představuje výjimku. V případě omezené způsobilosti k právním úkonům je však pravidlem způsobilost k právním úkonům a omezení způsobilosti představuje výjimku z této zásady.¹¹⁰

Osud právního úkonu vyžadujícího souhlas zákonného zástupce uskutečněný bez tohoto souhlasu je závislý na případném následném schválení zákonným zástupcem (*Genehmigung*). K tomuto schválení musí dojít během druhou stranou nebo soudem určené lhůty (čl. 410 odst. 1,2 SchwZGB).¹¹¹

¹⁰⁹ Čl. 19 odst. 2 SchwZGB: „Ohne diese Zustimmung vermögen sie Vorteile zu erlangen, die unentgeltlich sind, und Rechte ausüben, die ihnen um Persönlichkeit willen zustehen.“

¹¹⁰ Schnyder, B., Schmid, J., Rumo-Jungo, A. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. 12. Auflage. Zürich, Basel, Genf: Schulthess Juristische Medien AG. 2002, s. 81

¹¹¹ Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004, s.260-262

6 Závěr

Problematika způsobilosti k právním úkonům ve vztahu k nezletilým se zakládá v českém a německém právu na zcela odlišných koncepcích. Původní římskoprávní základ, ze kterého i nadále vychází německé právo, byl v naší zemi opuštěn občanským zákoníkem z r. 1964 a koncepce pevných věkových hranic tak byla nahrazena koncepcí přiměřenosti právního úkonu rozumové a volní vyspělosti dítěte. České právo nestanoví věkovou hranici, pod kterou by dítě bylo absolutně nezpůsobilé k právním úkonům, což je podle mého názoru vhodnější přístup, nicméně německá právní praxe se mu brání s odvoláním na složitost dokazování existence vůle malého dítěte.

Německým občanským zákoníkem se jako červená niť vine princip ochrany nezletilého (*Minderjährigenschutz*), naproti tomu české právo klade důraz rovněž na v německém právu potlačenou ochranu druhé smluvní strany. Rigiditu a nepraktičnost koncepce vycházející z pevných věkových hranic v německém právu překonávají ustanovení typu *Taschengeldparagraph*, možnost udělení omezeného generálního konsensu, ustanovení o právních úkonech nevyžadujících souhlas zákonného zástupce atd. Ochrana nezletilého, ochrana dobré víry druhé smluvní strany a zaručení principu právní jistoty, to jsou hodnoty, které se budou neustále střetávat při úvahách o vhodnosti toho či kterého řešení úpravy způsobilosti k právním úkonům. Nelze tedy všeobecně stanovit, které řešení je pro praxi nejvíce vyhovující. Nově navrhovaná úprava občanského zákoníku i nadále zachovává mírně modifikovanou dosavadní koncepci, v oblasti pracovníprávní subjektivity inspirovanou německým BGB. Při počátečních úvahách o novém občanskoprávním kodexu byl sice navrhován návrat ke stavu před rokem 1964, tedy k zavedení stupňovitého nabývání způsobilosti k právním úkonům, postupně se však prosadilo setrvání u stávající úpravy, která se v praxi osvědčila.

Zahraniční právní úpravy umožňují často platné uskutečnění právního úkonu samotným nezletilým jen pokud mu přináší prospěch (majetkový či právní). České právo ochranu nezletilého v tomto směru neabsolutizuje, nicméně je o ni taktéž postaráno, a to na základě judikátu Krajského soudu v Ústí nad Labem (sp. zn.

10 Co 354/2002), který poukazuje na důležitost zkoumání důsledků právních úkonů nezletilých a ochranu sociálního a majetkového statusu nezletilce.

Podstatným rozdílem mezi českou a německou úpravou způsobilosti k právním úkonům je rozlišování právních úkonů toliko právně výhodných a nevýhodných, institut souhlasu zákonného zástupce s toliko nevýhodnými právními úkony a v neposlední řadě taktéž skutečnost, že podle německého práva nedochází k nabytí způsobilosti k právním úkonům uzavřením manželství. Ustanovení § 1303 odst. 2 BGB sice umožňuje výjimečně uzavření sňatku nezletilému po dovršení 16. roku věku, nicméně s touto skutečností nespojuje nabytí plné způsobilosti k právním úkonům. Nezletilý tak dále podléhá rodičovské péči a s výjimkami uvedenými v zákoně nadále potřebuje souhlas zákonného zástupce k právním úkonům právně nevýhodným. Toto pojetí je rovněž založeno na zásadě ochrany nezletilého jakožto stěžejního principu německého soukromého práva. České právo naproti tomu zvolilo přístup, který právní teorie odůvodňuje potřebou právní rovnosti obou manželů.

Německé právo se detailně zabývá institutem předběžného a následného souhlasu zákonného zástupce s jednáním nezletilého, což je českému platnému právu zatím institut neznámý. Pokud dojde k uskutečnění právního úkonu osobou nezpůsobilou k právním úkonům, je jakýkoli předběžný nebo následný souhlas zákonného zástupce irelevantní a právní úkon je absolutně neplatný. V českém právu může tedy osoba nezpůsobilá k onomu danému právnímu úkonu jednat jen prostřednictvím zákonného zástupce.

Německá úprava způsobilosti k právním úkonům je už na první pohled mnohem podrobnější a komplexnější než úprava česká. Oblast, kterou v českém OZ upravuje jediný paragraf, je v německém BGB upravena v § 104 – 113, nemluvě o množství judikatury, která se k těmto paragrafům vztahuje. Návrh nového občanského zákoníku současnou regulaci způsobilosti k právním úkonům v občanském kodexu rozšiřuje, nicméně současnou koncepci zachovává. Toto pojetí je pro praxi jednodušší a flexibilnější, na druhé straně však přináší i určité nevýhody. Rozdílná úprava práva způsobilosti k právním úkonům v jednotlivých evropských právních řádech svědčí o tom, že neexistuje žádný univerzální model, který by byl pro právní regulaci nejvhodnější; právní úprava v každém státu má svoji vlastní historii a tradici.

7 Resümee auf Deutsch

Das Thema dieser Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem Vergleich der Regelungen der Geschäftsfähigkeit in der Tschechischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland. Weil dieses Thema zu weit ist, begrenzt sich die Arbeit auf die Problematik der Geschäftsfähigkeit von Minderjährigen und die Frage der Entmündigung bzw. Betreuung Erwachsener bleibt beiseite.

Die Regelung der Geschäftsfähigkeit in diesen zwei Rechtsregelungen geht aus unterschiedlichen Konzeptionen heraus. Die römischrechtlichen Grundlagen, auf denen das deutsche Recht weiterbaut, wurden im tschechischen Recht mit dem Inkrafttreten des jetzigen bürgerlichen Gesetzbuches verlassen. Das deutsche Recht enthält zwei Altersgrenzen, die für das Geschäftsfähigkeitsrecht maßgeblich sind: 7 Jahre und 18 Jahre. Das Kind unter 7 Jahren ist (vollkommen) geschäftsunfähig und seine Willenserklärung ist nichtig. Ein Minderjähriger, der das siebente Lebensjahr vollendet hat, ist nach Maßgabe der §§ 107 bis 113 BGB in der Geschäftsfähigkeit beschränkt und ist nur zu solchen Rechtsgeschäften berechtigt, durch die er lediglich einen rechtlichen Vorteil erlangt. Zu anderen Rechtsgeschäften bedarf er der Zustimmung seines gesetzlichen Vertreters. Das tschechische Zivilrecht unterscheidet nicht zwischen lediglich rechtlich vorteilhaften und nicht lediglich rechtlich vorteilhaften Rechtsgeschäften, sondern beurteilt nur, ob dasjenige Rechtsgeschäft des Minderjährigen seiner Natur nach der Verstandes- und Willensreife seines Alters entspricht. In jedem konkreten Fall muss man also entscheiden, ob das Rechtsgeschäft wirksam oder nichtig ist. Das Handeln mit Einwilligung oder Genehmigung des gesetzlichen Vertreters kennt das tschechische Recht nicht und für einen Geschäftsunfähigen kann nur in seinem Namen sein gesetzlicher Vertreter handeln.

Schließlich möchte ich an dem Beispiel der unterschiedlichen Regelungen des Rechts der Geschäftsfähigkeit in anderen europäischen Ländern (konkret die französische, schweizerische und englische Regelung) darauf hinweisen, dass das Recht in diesem Bereich keiner europäischen Vereinheitlichung unterliegt und dass jede Rechtsordnung selber die Frage der Geschäftsfähigkeit löst.

Seznam zkratek

ALR – Allgemeines Landesrecht
BGB – Bürgerliches Gesetzbuch
BVerfGE - Bundesverfassungsgericht
CC – Civil Code
GeschäftsfähigkeitG - Geschäftsfähigkeitsgesetz
GG - Grundgesetz
LZPS – Lustina základních práv a svobod
OSŘ – občanský soudní řád
OZ – občanský zákoník
o.z.o. – obecný zákoník občanský
n.o.z. – nový občanský zákoník
SchwZGB – Schweizerisches Zivilgesetzbuch
RGBl - Reichsgesetzblatt
ZOR – zákon o rodině
ZPr – zákoník práce
ZRegP – zákon o registrovaném partnerství

Seznam použité literatury

- Bílý, J. L.**, Právní dějiny na území České republiky. Praha: Linde Praha, 2003
- Bork, R.** Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs. 2.Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006
- Brox, H., Walker, W.D.** Allgemeiner Teil des BGB. 31. Auflage. Köln, München: Calrl Heymanns Verlag GmbH, 2007
- Eliáš, K. a kol.** Občanský zákoník – Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha, 2008
- Ferid, M., Sonnenberger, H.J.** Das Französische Zivilrecht. 2.Auflage. Heidelberg: Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, 1994
- Fiala J., Kindl M. a kol.** Občanské právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007
- Jörs, Kukel, Wenger.** Römisches Recht. 3. Auflage. Berlin: Springer: 1949
- Kaser, M.** Römisches Privatrecht. 14.Auflage. München: C.H. Beck, 1986
- Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.** Římské právo. Praha: C.H.Beck: 1995

Leipold, D. BGB I: Einführung und Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007

Lorenz, K., Wolf, M. Allgemeiner Teil des bürgerliches Rechts. 9.Auflage. München: C.H.Beck 2004

Medikus, D. Allgemeiner Teil des BGB. 9.Auflage. Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 2006

Reimann, K., Säcker, F. J., Rixecker, R. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. 4.Auflage. München: C.H.Beck, 2001

Rouček, F., Sedláček, J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Svazek 1. Praha: Linhart, 1935

Rüthers, B., Stadler, A. Allgemeiner Teil des BGB. 15. Auflage. München: C.H.Beck, 2007

Schmoeckel, M., Rückert, J., Zimmermann, R. Historisch-kritischer Kommentar zum BGB, Band I. Tübingen: Mohr Siebeck 2003

Schnyder, B., Schmid, J., Rumo-Jungo, A. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. Nachdruck 2006. Zürich, Basel, Genf: Schulthess Juristische Medien AG. 2002

Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 1 Allgemeiner Teil. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2004

Staudingers, J. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 4 Familienrecht. Berlin: Sellier-de Gruyter, 2000

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Praha: C.H. Beck, 2008

Wolf, M. Bürgerliches Gesetzbuch Band 2 Allgemeiner Teil 2. 13. Auflage. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1999

Návrh nového občanského zákoníku: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Navrh_obcanskeho_zakoniku_090108_s%20obsahem.pdf

Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku:
http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/duvodova_zprava%20OZ_090108.pdf

Časopisy:

Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. Právní rozhledy, 2/1997

Haderka, J. K některým otázkám majetku nezletilého dítěte. Socialistická zákonnost, 1/1979

Knappová M. Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v čl. občanském právu, Rozpravy ČSAV, č. 11/1961

Skácel, J. Ke způsobilosti nezletilých k nabývacím právním úkonům. Bulletin advokacie, duben – červen 1982

The capacity to contract – comparism of the Czech and German law

Klíčová slova:

způsobilost k právním úkonům / Geschäftsfähigkeit / capacity to contract

nezletilí / Minderjährige / minors

komparace / Vergleich / comparism